

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

Studierichting: Naamloos leerjaar

Studiegebied: /

Onderwijsvorm: BSO

Graad: Derde graad

Leerjaar: Derde leerjaar

Leerplannummer: OO-2021-001 (vervangt OO-2020-008)

Nummer inspectie: 2021/1703/6//

Dit leerplan werd voorlopig goedgekeurd op 28/04/2021 door de inspectie met inspectienummer 2021/1703/6//en gaat in vanaf 01/09/2021.

Leerplan gezamenlijk ingediend door GO!, POV en OVSG

Inhoud

1. Visie	4
1.1. Algemeen	4
1.2. Visie natuurwetenschappen	4
1.3. Visie moderne vreemde talen	5
1.4. Visie wiskunde	5
1.5. Visie MAVO	6
1.6. Visie LO	6
1.7. Visie Nederlands	7
2. Doelgroep	8
2.1. Algemene toelatingsvoorwaarden	8
2.2. Doelgroep natuurwetenschappen	9
2.3. Doelgroep moderne vreemde talen	9
2.4. Doelgroep wiskunde	9
2.5. Doelgroep MAVO	10
2.6. Doelgroep LO	10
2.7. Doelgroep Nederlands	10
3. Vakdoelstellingen en leerinhouden	11
3.1. Natuurwetenschappen	11
3.2. Moderne vreemde talen	15
3.2.1. Leeswijzer	15
3.2.2. Cluster 2: Vreemde talen productief en interactief gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties: schrijven en spreken, schriftelijke en mondelinge interactie	20
3.2.3. Cluster 3: Kenmerken en principes van vreemde talen begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren.	25
3.3. Wiskunde	29
3.4. MAVO	35
3.4.1. Cluster 1: Economische en financiële competenties	35
3.4.2. Cluster 2: Digitale competentie en mediawijsheid	38
3.4.3. Cluster 3: Sociaal-relatieve competenties	39
3.4.4. Cluster 4: Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven	40
3.4.5. Cluster 5: transversale doelstellingen op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid	42
3.4.6. Cluster 6: Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn	43
3.4.7. Cluster 7: Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn	46
3.4.8. Cluster 8: Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken	48
3.4.9. Cluster 9: Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties	53
3.4.10. Cluster 10: Ontwikkeling van cultureel bewustzijn	55
3.5. Lichamelijke opvoeding	56
3.6. Nederlands	59
3.6.1. Cluster 1: Het Nederlands receptief zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties. Beheersingsniveau: analyseren	59

3.6.2.	Cluster 2: Het Nederlands productief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties. Beheersingsniveau: creëren	61
3.6.3.	Cluster 3: Het Nederlands interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties. Beheersingsniveau: creëren	63
3.6.4.	Cluster 4: Literatuur - De leerlingen verwoorden hun gedachten, gevoelens en beleving bij het lezen, beluisteren en bekijken van literaire teksten. Beheersingsniveau: Creëren	64
3.6.5.	Cluster 5: Kenmerken en principes van het Nederlands begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren. Beheersingsniveau: toepassen	65
4.	Minimale materiële vereisten	66
4.1.	MMV Algemeen	66
4.2.	MMV Natuurwetenschappen	66
4.3.	MMV Moderne vreemde talen	66
4.4.	MMV Wiskunde	67
4.5.	MMV MAVO en andere	67
4.6.	MMV LO	67
	Didactische uitrusting	68
4.7.	MMV Nederlands	69

1. Visie

1.1. Algemeen

De invulling die we geven aan een naamloos leerjaar is erop gericht om leerlingen bso met meer kans op succes door te laten stromen naar het hoger onderwijs (PBA of graduaat). Het is dus nodig om de praktische, concrete aanpak die eigen is aan het bso om te zetten in een meer theoretische en abstracte benadering, nodig om het hoger onderwijs te kunnen volgen.

Om dit te verkrijgen, werd er vertrokken van de onderstaande krijtlijnen.

- 28 lestijden (basisvorming)¹,
- Er werd geen leerplan voor het specifiek gedeelte ontwikkeld, zodat scholen de kans krijgen om maximaal in te spelen op de verschillende leerlingeprofielen via het complementair gedeelte.
- Het referentiekader voor de doelstellingen van dit leerplan zijn de eindtermen voor het derde leerjaar derde graad bso. Deze eindtermen gelden zowel voor de specialisatiejaren bso als het naamloos leerjaar bso. Ze leiden immers tot hetzelfde diploma secundair onderwijs (bso). Deze eindtermen zijn vastgelegd in het besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de vakgebonden eindtermen van het derde leerjaar van de derde graad van het gewoon beroepssecundair onderwijs van 20 september 2002, zoals gewijzigd. Waar mogelijk en zinvol wordt rekening gehouden met de nieuwe ET dubbele finaliteit die ook een doorstroom naar het hoger onderwijs beogen, uiteraard onder voorbehoud van de goedkeuring van deze eindtermen. Werken met inhoudelijke en transversale modules. De transversale modules (en doelen) worden aan één of meer inhoudelijke modules gekoppeld.
- Leerinhouden worden afgebakend.

1.2. Visie natuurwetenschappen

De module natuurwetenschappen heeft tot doel om de bij de leerlingen kennis en vaardigheden te verwerven om zo goed mogelijk aansluiting te kunnen vinden bij de vervolgopleidingen die een wetenschappelijke achtergrond vereisen of waar wetenschappen centraal staan. Deze module bevat een basis wetenschappen voor de burger van morgen, nl de noodzakelijke wetenschappelijke geletterdheid zodat de leerling als burger van morgen aangenaam kan leven en werken.

Als burger zal de leerling binnen zijn leefwereld in contact komen met natuurwetenschappelijke toepassingen en zal hij zijn natuurwetenschappelijke kennis gebruiken om bewuste keuzes i.v.m. met veiligheid en gezondheid te maken of om maatschappelijke standpunten in te nemen. De natuurwetenschappelijke kennis inzetten voor waarden zoals duurzaamheid, veiligheid en gezondheid is een belangrijk streefdoel van de leerplan natuurwetenschappen.

Omgekeerd hebben waarden en opvattingen die in de samenleving leven ook een invloed op de wetenschappen en op hun ontwikkeling.

De natuurwetenschappen kunnen ingedeeld worden in drie grote delen; nl beginselen in de chemie, de fysica en de biologie.

Doordacht aanbod

Om de module wetenschappen te realiseren en de kansen op slagen in het hoger onderwijs zo hoog mogelijk te houden. Er werden dan ook differentiële doelen opgenomen voor deze module. Zo kunnen

---

¹ We ontwikkelen enkel een leerplan voor de basisvorming en geen voor het specifiek gedeelte. Scholen hebben zo de mogelijkheid nog andere doelen aan te bieden of een verdieping van deze basisvorming uit te werken, binnen de vrije ruimte (complementair gedeelte). Zie ook verder.

de leerplandoelstellingen op een dieper niveau uitgewerkt worden voor de groep die dit wenst. Ook zullen, door de heterogeniteit van de groep, sommige onderdelen reeds veel gedetailleerder aan bod zijn gekomen. Het kan dus geenszins de bedoeling zijn iedereen hetzelfde pakket aan te bieden.

1.3. Visie moderne vreemde talen

De module moderne vreemde talen heeft tot doel om de bij de leerlingen kennis, vaardigheden en attitudes te ontwikkelen om zo goed mogelijk aansluiting te kunnen vinden bij de vervolgopleidingen die ook vreemde talen als vakken aanbieden.

Dit vertaalt zich in enkele krachtlijnen.

Taalvaardigheid

De leerlingen moeten taal kunnen begrijpen en produceren, al dan niet in interactie in zoveel mogelijk verschillende en voor de leerlingen relevante situaties.

De relevantie voor deze leerlingen ligt vooral in informatieve, prescriptieve, opiniërende en persuasieve teksten.

Functionaliteit

De module geeft een overzicht van functionele doelstellingen die de schoolse en academische taalvaardigheid en het maatschappelijke functioneren onderbouwen. Alle kenniselementen ondersteunen de vaardigheden.

In deze module is er ook aandacht voor het inzetten van gepaste leerstrategieën in het kader van vreemde talen leren.

Differentiatie

Differentiatie in inhouden en ondersteuning is essentieel en afhankelijk van de heterogeniteit van de groep.

De feed cyclus als fundament voor leerlingenbegeleiding

Om alle leerlingen zo goed mogelijk te begeleiden en te ondersteunen bij het behalen van de vooropgestelde doelen werken we met een cyclus van feed up, feedback en feed forward.

Doordacht aanbod van vreemde talen

Om de module vreemde talen te realiseren en de kansen op slagen in het hoger onderwijs zo hoog mogelijk te houden, is het aangeraden om beide talen aan te bieden.

Scholen hebben de onderstaande opties.

- De scholen bieden beide talen aan: één in de basisvorming, één in het complementair gedeelte.
- De scholen bieden beide talen aan en leerlingen kunnen kiezen in functie van hun verdere studieloopbaan. Het aantal lestijden kan worden bepaald op basis van hun voorkennis.
- De scholen maken een doordachte keuze van één vreemde taal in functie van de noden en doorstroom van de doelgroep.

1.4. Visie wiskunde

Specifiek voor deze doelgroep is dat de voorkennis aan wiskunde zeer divers is; sommige leerlingen hebben zes jaar bso achter de rug, andere zijn pas in de derde graad in het bso terecht gekomen.

Rekening houdend met deze diversiteit is het nodig om voor een aantal onderwerpen terug te grijpen naar de beginselen uit de tweede en eerste graad, ook al zijn deze beginselen niet verwoord in de eindtermen.

Waar mogelijk kan er gedifferentieerd worden om ook de betere leerlingen te blijven stimuleren. Het uiteindelijke doel moet zijn dat de leerlingen een meer analytische geest ontwikkelen en in staat zijn om probleemoplossend te denken.

1.5. Visie MAVO

De module mavo draagt ertoe bij om leerlingen te sterken in:

- a. de beheersing van inhoud van algemene competenties met het oog op het aanvangen van hoger onderwijs;
- b. kennis en vaardigheden om verantwoordelijk, efficiënt en zelfstandig te kunnen functioneren in het maatschappelijk leven en zich verder te ontplooiën;
- c. het leggen van een stevige basis voor het behouden van een levenslang geloof in het eigen leervermogen.

Levensecht leren, ervaringsgericht leren én leren in interactie - samen leren met anderen en van anderen - staat hierbij centraal. Hierdoor maken leerlingen gemakkelijker de transfer van schoolcontext naar maatschappelijk leven en kunnen ze in dit leerproces rekenen op de ondersteuning van anderen.

Het stimuleren van maatschappelijke participatie stellen we hierbij graag voorop: leerlingen laten 'meedenken' en 'meedoen', een actieve betrokkenheid binnen de omgeving. Brede school is hier een voorbeeld van: een betrokkenheid met de buurt en externe organisaties. Zo kan je bepaalde doelen laten verwerven in stages, in vrijwilligerswerk, in samenwerking met kunst- en cultuurorganisaties, enzovoort.

Het transversale karakter van heel wat doelen binnen deze module vereist 'moduledoorbrekend' werken waardoor een **synergie tussen inhoudelijke doelen en transversale doelen** – meer algemene doelen – wordt nagestreefd. Hierdoor krijgen leerlingen inzicht in de brede (maatschappelijke) toepassing van de aangeboden leerinhouden. Leren gebeurt immers niet alleen levenslang, maar ook levensbreed.

De mogelijks heterogene instroom zorgt voor een verschillende startpositie. De verwachting dat alle leerlingen dezelfde leerstof op dezelfde wijze en binnen hetzelfde tempo moeten verwerven, geeft automatisch aanleiding tot demotivatie. **Gedifferentieerd werken**, zowel in aanbod -waarbij maximaal wordt ingespeeld op voorkennis- als in ontwikkelingsgerichte evaluatie enerzijds en het aanbieden van remediëring en verdieping anderzijds is noodzakelijk om hierop te anticiperen. Zo slaagt de leraar erin om aan de hand van succesvolle en waardevolle leerervaringen de verbinding te maken tussen zinvol en betekenisvol onderwijs. Hierdoor wordt het leerproces van alle leerlingen gestimuleerd en krijgen alle leerlingen maximale leerkansen.

1.6. Visie LO

Binnen de module LO willen we een voldoende ruime en stevige basis leggen voor de individuele ontwikkeling van de leerling, zijn maatschappelijk functioneren en zijn levenslang leren. Fitheid is belangrijk maar dit is niet het enige, de sociale competenties, het samenwerken, het bevorderen van de gezondheid ... zijn dit evenzeer. De laatste jaren is er in onze samenleving een duidelijk toegenomen aandacht voor bewegen en sport als onderdeel van een gezonde levensstijl.

Gezondheids promotie en het ontwikkelen, stimuleren en behouden van een actieve levensstijl zijn belangrijke doelen van het vak Lichamelijke opvoeding. Om deze doelen te bereiken moeten lessen bewegingsopvoeding een ruime invulling krijgen. Enerzijds omvat bewegingsopvoeding '**leren bewegen**'

waarbij leerlingen kansen krijgen tot het oefenen van hun psychomotorische en motorische vaardigheden, het ontwikkelen en onderhouden van hun **fysieke fitheid**, het oefenen van hun **sociale vaardigheden** en het stimuleren van hun **positief zelfbeeld** via succeservaringen. Anderzijds maken de leerlingen tijdens de lessen bewegingsopvoeding ook kennis met vrije tijd relevante bewegingsactiviteiten en vinden zo later hun weg naar een **sociale, gezonde en actieve levensstijl**.

- **Geïntegreerd aanbieden van persoonsdoelen en bewegingsdoelen**

Tijdens de lessen L.O. creëren we bewegingssituaties in authentieke, realistische contexten die de leerlingen aanspreken. De bewegingssituaties die wij aanbieden zijn een middel om zowel bewegingsdoelen als persoonsdoelen te realiseren.

- **Lichamelijke opvoeding verschilt van sport**

In het onderwijs is de bewegingsopvoeding in de eerste plaats opvoedend van aard. We willen onze leerlingen leren om op een bewuste, leergierige, respectvolle, geëngageerde en maatschappelijk sociaal aanvaarde manier deel te nemen aan een levenslange bewegingscultuur en als optimale voorbereiding tot deelname aan een actieve vrijetijdsbesteding en aan sport.

- **KLUSCE:**

Kracht, lenigheid, uithouding, snelheid, coördinatie en evenwicht (**KLUSCE**) zijn basisvoorwaarden om actief en intensief te kunnen deelnemen aan een bewegingscultuur. Deze fundamenteën dienen dan ook in zinvolle bewegingscontexten, systematisch, gevarieerd en op maat van elke leerling te worden opgebouwd en onderhouden.

- **Aanbod en evaluatie vanuit een heterogeen perspectief**

Elke jongere is uniek en komt verschillend aan de start. Iedere leerling heeft een eigen lichaamsbouw, een specifieke beginsituatie, persoonlijke aanleg ... Het aanbod en de evaluatie van lichamelijke opvoeding dienen dus ook vanuit deze grote heterogeniteit bekeken te worden. Het is een opdracht voor de leerkracht om de persoonlijke bewegingsvaardigheden en -mogelijkheden evenals de beginsituatie op niveau van de persoonsdoelen van ieder kind in kaart te brengen. Op basis daarvan kan een gepast aanbod op maat van de klasgroep ontworpen worden.

1.7. Visie Nederlands

De module Nederlands heeft tot doel om bij de leerlingen kennis, vaardigheden en attitudes in verband met het Standaardnederlands verder te ontwikkelen om zo goed mogelijk aansluiting te kunnen vinden bij de verwachtingen die in het hoger onderwijs worden gesteld met betrekking tot de schoolse en academische taalvaardigheid.

Dit vertaalt zich in de krachtlijnen van de visie op de module Nederlands.

Taalvaardigheid

De kerndoelstelling van de module Nederlands is de uitbreiding en de verfijning van de taalvaardigheid. De leerlingen moeten in staat zijn hun taal efficiënt en effectief te gebruiken in zoveel mogelijk verschillende en voor de leerlingen relevante situaties die verband houden met hun schoolse en academische taalvaardigheid en hun maatschappelijke functioneren.

Daarbij is er aandacht zowel voor receptie (luisteren, kijken en lezen), als productie (spreken en schrijven) en interactie (gesprekken voeren).

De klemtoon ligt voornamelijk op informatieve en prescriptieve tekstsoorten omwille van hun relevantie in het hoger onderwijs, en op persuasieve en opiniërende tekstsoorten omwille van hun maatschappelijke relevantie.

Narratieve teksten zijn niet opgenomen in dit leerplan: zij lijken ons in het perspectief van dit leerplan niet functioneel. Wij hebben wel ruimte voorzien voor tekstervarend literatuuronderwijs om de leesmotivatie van de leerlingen aan te scherpen. Bovendien is het een aspect van een ruimere culturele ontwikkeling.

Functionaliteit

De module geeft een overzicht van functionele doelstellingen die de schoolse en academische taalvaardigheid en het maatschappelijke functioneren onderbouwen. Alle kenniselementen ondersteunen de vaardigheden.

Taakgerichte aanpak

Als methodiek schuift dit leerplan de taakgerichte aanpak naar voren. Dat betekent dat wij kiezen voor taaltaken die door hun functionaliteit ook motiverend zijn. De receptieve vaardigheden ondersteunen daarbij de productie. Ook de regels, de mogelijkheden en de principes van het Standaardnederlands zijn louter functioneel in die zin dat zij de taakuitvoering ondersteunen.

Differentiatie

Gezien de heterogeniteit van de doelgroep is differentiatie essentieel.

Differentiatie naar interesse ligt voor de hand. Niet enkel omwille van hun vooropleiding, maar zeker ook omwille van hun verschillend perspectief wat de vervolgopleiding betreft, is het essentieel dat wij een keuze aan teksten voorzien die inhoudelijk verwant zijn met de vervolgopleiding die de leerlingen voor ogen hebben.

Autonomie bij het uitvoeren van de taaltaken

Wij moeten proberen om alle leerlingen zo goed mogelijk te begeleiden en te ondersteunen bij het behalen van de vooropgestelde doelen. Dat kan door te kiezen voor een cyclus van feed up, feedback en feed forward, waarbij elke leerling die specifieke feedback krijgt die zij of hij nodig heeft om het gestelde doel te behalen.

Voor alle eindtermen wordt verwacht dat de leerlingen ze met een voldoende mate aan autonomie beheersen, zowel in de oriëntatie op de taak als op de voorbereiding en de uitvoering ervan. Ook de reflectie is belangrijk als deel van het ontwikkelingsproces in de cyclus van feed up, feedback en feed forward. Dat betekent bovendien dat er in dit leerplan ook voldoende aandacht zal zijn voor de strategische vaardigheden (de procedurele kennis) en voor een aantal transversale eindtermen die betrekking hebben op leercompetenties, digitale competenties voor zover die relevant zijn voor de taalvaardigheid Nederlands en sociaal-relatieve competenties

2. Doelgroep

2.1. Algemene toelatingsvoorwaarden²

Kunnen als regelmatige leerlingen worden toegelaten:

1° de houders van het studiegetuigschrift van het tweede leerjaar van de derde graad van het secundair onderwijs;

---

² SO 64

2° de houders van het diploma van secundair onderwijs, uitgereikt in het beroepssecundair onderwijs;

3° de leerling die rechtstreeks overkomt uit een niet-Vlaamse school (buitenlandse school, Frans- of Duitstalige school in België) of uit een onthaaljaar voor anderstalige nieuwkomers, onder de volgende voorwaarde: gunstige beslissing van de toelatingsklassenraad, waarin alle leraars van het betrokken structuuronderdeel zijn opgenomen. De beslissing van de toelatingsklassenraad wordt genomen uiterlijk 25 lesdagen na aanvang van de effectieve regelmatige lesbijwoning door de leerling.

Indien het een overstap betreft van uit het onthaaljaar voor anderstalige nieuwkomers dan moet de toelatingsklassenraad rekening houden met het advies van de klassenraad van dat onthaaljaar; elke beslissing van de toelatingsklassenraad die afwijkt van dat advies moet afdoende worden gemotiveerd. In die toelatingsklassenraad moet, raadgevend, een persoon worden opgenomen die - op basis van specifiek toegekende uren-leraar - binnen de scholengemeenschap waar het onthaaljaar werd gevolgd, belast is met de ondersteuning, opvolging en begeleiding van de gewezen anderstalige nieuwkomer.

Van zodra de leerling doorstroomt op basis van een in het Vlaams secundair onderwijs behaald oriënteringsattest A of B (met een C-attest is doorstroming niet mogelijk), is onderhavige toelatingsmogelijkheid niet meer van toepassing. Indien echter de leerling het leerjaar overzit in een ander structuuronderdeel na een behaald oriënteringsattest A, B of C, dan blijft onderhavige toelatingsmogelijkheid wel geldig, m.a.w. de toelatingsklassenraad van dat ander structuuronderdeel zal over de instapmogelijkheid beslissen. Het is slechts indien de leerling overzit in hetzelfde structuuronderdeel na een behaald oriënteringsattest B of C dat er geen toelatingsklassenraad meer is, ook niet bij schoolverandering.

2.2. Doelgroep natuurwetenschappen

De heterogene instroom betekent voor de module wetenschappen een zeer grote diversiteit in voorkennis op basis van de gevolgde opleiding.

Richtingen uit de harde sector hebben echter heel wat fysica achtergrond, land- en tuinbouw en de zorgsector veel biologische kennis terwijl andere richtingen bso amper wetenschappen in het curriculum hebben.

2.3. Doelgroep moderne vreemde talen

De heterogene instroom betekent voor de module vreemde talen een zeer grote diversiteit in voorkennis op basis van de gevolgde opleiding. Volgens de ERK niveaus kan dit gaan van A0 tot A2/B1.

Daarenboven bieden de meeste bso richtingen in de 2e en 3e graad slechts één taal aan en kunnen leerlingen dus voor één van beide talen geen voorkennis hebben.

2.4. Doelgroep wiskunde

Ook voor wiskunde valt er een grote diversiteit te verwachten.

De richtingen bso in de tweede en derde graad bieden op wiskundig gebied enkel functionele rekenvaardigheden aan, vervat in PAV. Echt wiskundige vaardigheden op bijvoorbeeld het gebied van analyse of statistiek zijn hier weinig of niet aan bod gekomen.

Aangezien het de bedoeling is dat deze leerlingen kunnen doorstromen naar het hoger onderwijs, is voor wiskunde enerzijds de bedoeling hen inhoudelijk hierop voor te bereiden en anderzijds hen ook de nodige redeneervaardigheden en probleemoplossende vaardigheden bij te brengen.

2.5. Doelgroep MAVO

De mogelijks heterogene instroom zorgt ervoor dat de voorkennis van de leerlingen heel verschillend kan zijn, vooral wat betreft de inhoudelijke doelen binnen deze module. In voorgaande leerjaren werden deze inhoudelijke doelen veelal projectgericht benaderd en dienden deze doelen ter ondersteuning van de praktijk. Leerlingen werden veelal voorbereid op de arbeidsmarkt.

In dit leerplan worden deze inhoudelijke doelen in afzonderlijke modules of – binnen onze module mavo – in afzonderlijke clusters aangeboden en meer abstract en theoretisch benaderd om voor te bereiden op hoger onderwijs.

2.6. Doelgroep LO

Alle LO-lessen in het volledige secundair onderwijs zijn gebaseerd op dezelfde set eindtermen. Bijgevolg heeft elke leerling voldoende voorkennis om aan de hand van deze bijkomende doelen door te kunnen stromen naar het Hoger onderwijs.

2.7. Doelgroep Nederlands

De leerlingen die instromen in dit naamloos leerjaar hebben voor Nederlands enkel praktisch inzetbare en op concrete situaties gerichte vaardigheden verworven die functioneel zijn voor een brede redzaamheid in de professionele, maatschappelijke en sociale context.

Zij bezitten dus in onvoldoende mate de schoolse talige vaardigheden die nodig zijn voor een voortgezette opleiding.

Deze vaardigheden vormen het onderwerp van dit naamloos leerjaar, Nederlands.

3. Vakdoelstellingen en leerinhouden

3.1. Natuurwetenschappen

LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
1.	herkennen aan de hand van concrete voorbeelden en op basis van stoffeigenschappen mengsels en zuivere stoffen.	<ul style="list-style-type: none"> • Chemie bestudeert de stoffen (materie) • Concrete voorbeelden van zuivere stoffen en mengsels 	
2.	gebruiken een atoommodel om de structuur van atomen te beschrijven.	<ul style="list-style-type: none"> • Protonen, neutronen en elektronen • Namen en symbolen meest voorkomende atomen • Gebruiken van PSE: atoomnummer, massagetal 	
3. D	<i>Leggen het verband tussen de elektronenconfiguratie en de plaats van een element in het periodiek systeem.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Schillen, groepen en perioden • Elektronenconfiguratie 	
4.	interpreteren chemische formules in termen van atomen en moleculen.	<ul style="list-style-type: none"> • Molecule als samenstelling van atomen • Chemische formule: bruto formule • Onderscheid tussen een index en een coëfficiënt 	
5.	herkennen enkele veel voorkomende stoffen aan de hand van formule en kunnen deze benoemen.	<ul style="list-style-type: none"> • Bijv: CO, CO₂, H₂O, O₂, O₃, N₂, CH₄ .. • Namen bv: methaan, alcohol, keukenzout ... 	
6.	interpreteren de symbolische voorstelling van een stofomzetting.	<ul style="list-style-type: none"> • Voorstellingswijze van een chemische reactie • Principe van een chemische reactie als een herschikking van atomen en vorming van nieuwe stoffen • Reagentia en reactieproducten • Wet van behoud van massa 	

7.	maken aan de hand van voorbeelden uit het dagelijkse leven, een onderscheid tussen exo-energetische en endo-energetische reacties.	<ul style="list-style-type: none"> • Endo en exo-thermische reacties • Voorbeelden: <ul style="list-style-type: none"> – coldpack, verbrandingsreacties (bv aardgas), glowstick, oplossen van ammoniumnitraat in water ... 	
8.	analyseren informatie op product- en materiaal labels op het vlak van veiligheid, gezondheid en leefmilieu.	<ul style="list-style-type: none"> • H en P zinnen • Gevarensymbolen • Voedingsbestanddelen: eiwitten, vetten, suikers, vitaminen, additieven en mineralen 	
9.	hanteren de hoofdgrootheden en SI-basiseenheden.	<ul style="list-style-type: none"> • Grootheden: massa, lengte, temperatuur, oppervlakte, tijd, volume • Eenvoudige omzettingen 	
10.	leggen het verband tussen temperatuur en aggregatietoestanden aan de hand van concrete voorbeelden.	<ul style="list-style-type: none"> • Faseovergangen en aggregatietoestanden • temperatuur • bijv. van uitzetten en krimpen 	
11.	verwoorden de massadichtheid van een stof als stofconstante en kunnen deze berekenen.	<ul style="list-style-type: none"> • Massadichtheid • Formule: $\rho = m/V$ 	
12.	beschrijven het begrip kracht in concrete situaties en passen dit kwalitatief toe.	<ul style="list-style-type: none"> • Kracht bijv. zwaartekracht, spierkracht, magnetische kracht, wrijvingskracht • Effecten van een kracht • elementen van een kracht (zin, richting, grootte, aangrijpingspunt), • $F_z = m \cdot g$ 	
13. D	<i>berekenen de zwaartekracht.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • $F_z = m \cdot g$ 	
14.	bepalen het verband tussen de verplaatsing en de tijdsduur.	<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingenproef snelheid bepalen 	
15. D	<i>illustreren met een eenvoudige proef dat het begrip druk bij vaste stoffen wordt bepaald wordt door kracht en oppervlakte.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Druk bij vaste stoffen • $Druk = \text{kracht} / \text{oppervlakte}$ 	

16.	leggen het verband tussen arbeid, vermogen en energie.	<ul style="list-style-type: none"> • Arbeid, • Vermogen (arbeid per tijdseenheid) • Energie (potentiele energie, kinetische energie) 	
17.	formuleren de behoudswet van energie en illustreren deze in concrete voorbeelden.	<ul style="list-style-type: none"> • Energieomzettingen • De wet van behoud van energie • Rendement (nuttige energie/totale energie) 	
18.	verwoorden de eigenschappen van straling en geluid.	<ul style="list-style-type: none"> • Golflengte, amplitude, frequentie 	
19.	beschrijven beschermingsmaatregelen om veilig en verantwoord om te gaan met straling en geluid.	<ul style="list-style-type: none"> • Geluidsterkte, decibel: oordoppen • Uv-straling: zonnecrème, kledij • Bv: Röntgenstraling, microgolven, radiogolven, ... 	
20.	lichten het belang van duurzame energiebronnen en energiebesparing toe met praktische tips.	<ul style="list-style-type: none"> • Fossiele brandstoffen • Hernieuwbare bronnen • Kernenergie • Praktische tips 	
21.	gebruiken fysische grootheden en concepten i.v.m. elektromagnetisme om fenomenen en toepassingen uit hun leefwereld te verklaren.	<ul style="list-style-type: none"> • Elektrische lading • Spanning, stroomsterkte, weerstand, vermogen • Elektrisch veld • Magnetisch veld • Permanente magneten en elektromagneten • Veiligheidsaspecten: elektrocutie, kortsluiting, overbelasting 	
22. D	<i>illustreren met toepassingen het effect van een homogeen magnetisch veld op een stroomvoerende geleider.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lorentzkracht • Werking van een gelijkstroommotor 	
23. D	begrijpen dat de cel de bouwsteen is van levende materie.	<ul style="list-style-type: none"> • Cel: eencellige, meercellige • Cel differentiatie: stamcel, eicel, zaadcellen, spiercellen ... 	

		<ul style="list-style-type: none"> • Enkele celorganellen: celkern, mitochondriën, chloroplast • Celademhaling versus fotosynthese 	
24.	leggen aan de hand van een voorbeeld biologische feedback uit.	<ul style="list-style-type: none"> • Feedbacksystemen <ul style="list-style-type: none"> – Bijv: hormonale terugkoppeling, zuur-base regulatie, thermoregulatie, osmoregulatie, excretie 	
25.	bespreken bij de mens de bevruchting en factoren die de ontwikkeling van embryo en foetus beïnvloeden.	<ul style="list-style-type: none"> • Zygote, embryo, foetus • Beïnvloedende factoren: gezondheidsgedrag, leefmilieu • Anticonceptie • Vruchtbaarheidstechnieken 	

3.2. Moderne vreemde talen

3.2.1. Leeswijzer

3.2.1.1. Bronnen

Dit onderdeel is gebaseerd op de huidige eindtermen van het 7e jaar bso en op de concretisering van het ERK in de Taalprofiel en.

3.2.1.2. Terminologie

Er zijn **3 clusters** van doelen

- Receptieve vaardigheden: lezen en luisteren (en kijken)
- Productieve vaardigheden: spreken en mondelinge interactie, schrijven en schriftelijke interactie
- Inzicht in structuren en kenmerken van taal: woordenschat, grammaticale regels op woord-, zin- en tekstniveau, het communicatiemodel

De leerplandoelstellingen beschrijven **taaltaken** die leerlingen in relevante communicatieve situaties moeten kunnen uitvoeren. Deze taken worden geformuleerd met behulp van **handelingswoorden** zoals bepalen, selecteren en achterhalen.

Taaltaken uitvoeren betekent werken met **teksten**: dit is alles wat leerlingen beluisteren en lezen maar ook schrijven en zeggen.

In dit leerplan werken we met **4 tekstsoorten** die voor de leerlingen relevant zijn: informatieve, prescriptieve, opiniërende en persuasieve teksten. De indeling is niet absoluut: eenzelfde tekst kan bij verschillende tekstsoorten thuishoren. De indeling gebeurt op basis van het meest dominante kenmerk.

TEKSTSOORT	TEKSTDOEL	TEKSTTYPES / VOORBEELDEN
Informatief	Het overbrengen van feitelijke informatie.	verslag, schema, artikel, formulier, CV, journaalitem, documentaire, e-mail, studietekst, tabel, weerbericht, informatiefolder, routebeschrijving, reistijden, lezing, YouTube filmpje...
Prescriptief	Het sturen van of aanzetten tot handelen van de ontvanger.	reclame tekst, instructie, recept, klachtenbrief, uitnodiging, advertentie, gebruiksaanwijzing, reglement, waarschuwing...

Opiniërend	Het meedelen van een standpunt of mening.	tweet, reactie op een forum, lezersbrief, hotelbeoordeling, praatprogramma, discussie, lezersbrief, column ...
Persuasief	Overtuigen van een standpunt of mening door de opbouw van een redenering.	opiniestuk, betoog, recensie, debat, column ...

De **moeilijkheidsgraad** van een te ontvangen of te produceren tekst wordt bepaald door de taaltaak, de tekstsoort (met zijn intrinsieke kenmerken) en het beheersingsniveau.

De **tekstkenmerken** vind je onderaan cluster 1 en cluster 2.

Om te beschrijven wat leerlingen met taal moeten kunnen doen, wordt elke eindterm aan een **beheersingsniveau** gekoppeld. In dit geval werken we met drie beheersingsniveaus: toepassen, analyseren en creëren. Meer informatie hierover vind je in de taxonomie van **Bloom**.

Aan elke doelstelling hebben we voorbeelden van **leerinhouden** gekoppeld. Dit leerplan is dus open en laat de leerkracht de nodige vrijheid om, in functie van zijn/haar leerlingen, zelf de middelen te kiezen waarmee hij/zij de leerplandoelstellingen wil realiseren.

Een **strategie** helpt een leerling om een taaltaak gericht en efficiënter uit te voeren. Het werken aan strategieën betekent dat de leerkracht de leerlingen bewust/expliciet 'trucs' leert toepassen.

Kennis is geen taaldoel op zich. Leerlingen hebben natuurlijk kennis nodig om taaltaken te kunnen uitvoeren. Concreet moeten zij woorden en woordengroepen begrijpen en zelf kunnen gebruiken, ze in een gepaste structuur kunnen gieten en rekening houden met het publiek en de sociale conventies. De leerplandoelen rond kennis moeten dus telkens weer gekoppeld worden aan de vaardigheden waarbinnen deze kennis moet ingezet worden. In cluster 3 vinden jullie richtlijnen m.b.t. de domeinen en woordvelden van het ERK die voor de leerlingen relevant zijn.

We hebben voor moderne vreemde talen een aantal **leercompetenties** toegevoegd. Ze moeten de leerling helpen om in de vervolgopleiding sterker te worden in het taal leren.

Het te bereiken ERK niveau is moeilijk te bepalen. Veel hangt af van de beginsituatie van de leerlingen. Idealiter is het ERK niveau A2+/B1 het einddoel.

Cluster 1: Vreemde talen receptief gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties: lezen en luisteren

LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
Luisteren (en kijken) en lezen (BN: Analyseren)			
1.	<p>kunnen vanuit een aangereikt of zelfgekozen luister- of leesdoel informatieve, prescriptieve, opiniërende en persuasieve teksten analyseren.</p> <ul style="list-style-type: none"> – 1.1 het onderwerp, de hoofdgedachte, de gedachtegang achterhalen; – 1.2 relevante informatie selecteren; – 1.3 de tekstsoort herkennen; – 1.4 het tekstdoel bepalen. 	<p>Voor de leerlingen relevante teksten zoals</p> <p>luisteren en kijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uiteenzetting (door de leerkracht, in een filmpje ...), • instructies, waarschuwingen, • gesprek, • interview, • documentaire, • publieke aankondiging, • reclameboodschap. <p>lezen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • instructietaal zoals gebruikt in de lessen en in de cursus, • krantenartikel, • handleiding, • formulieren, • brochures. 	<p>1, 2,3,4</p> <p>6,7,8</p> <p>26</p>
2.	kunnen de informatie van gelezen en beluisterde teksten op overzichtelijke en persoonlijke manier ordenen.	<ul style="list-style-type: none"> • Een mindmap of verschillende soorten schema's maken • Notities nemen (al dan niet in de doeltaal) 	

		<ul style="list-style-type: none"> • Een inhoudstabel maken voor eigen gebruik • Chronologisch ordenen (tijdslijn) 	
3.	kunnen volgende strategieën inzetten: <ul style="list-style-type: none"> • geschikte zoekstrategieën gebruiken op basis van de bruikbaarheid en de betrouwbaarheid van bronnen. • tekstopbouwende elementen herkennen zoals signaalwoorden en structuuraanduiders. • lay-out en afbeeldingen gebruiken (lezen); visuele ondersteunende elementen gebruiken (luisteren). • met lees- en luisterdoel rekening houden. • voorkennis activeren. • gebruiken van taalverwantschap, woorddelen en context om aan onbekende woorden betekenis toe te kennen. • kritisch talige hulpmiddelen gebruiken. • kritisch controleren van gebruikte bronnen. • sterkte-zwakte analyse uitvoeren van leerproces en –product. • leerproces en –product reguleren indien nodig. 	Talige hulpmiddelen zoals: woordenboek, naslagwerk, inhoudstafel, eigen notities/schema's, al dan niet digitaal. Regulatiestrategieën: bijv. plannen, evalueren, bijsturen, omgaan met feedback ...	5,9

Tekstkenmerken voor lezen en luisteren

Tekststructuur	– beperkte mate van complexiteit
Informatiedichtheid	– niet al te hoog
Woordenschat	– elementaire maar vrij brede woordenschat bestaande uit hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een beperkte waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke, educatieve en professionele domein
Samenhang	– vrij groot en herkenbaar
Inhoud	– concrete tot vrij algemene inhoud en gerelateerd aan een beperkte waaier aan relevante thema's binnen persoonlijke, publieke, educatieve en professionele domein of een specifieke inhoud (vakgebied)
Zinsbouw	– beperkte mate van complexiteit

Lengte	<ul style="list-style-type: none"> – vrij lang
Specifiek voor lezen	<ul style="list-style-type: none"> – vrij duidelijke lay-out – authentiek leesmateriaal
Specifiek voor luisteren	<ul style="list-style-type: none"> – beperkte mate van achtergrondruis – normaal spreektempo met weinig pauzes – ondersteunende maar natuurlijke intonatie – heldere uitspraak, duidelijke articulatie – met of zonder visuele ondersteuning – standaardtaal

3.2.2. Cluster 2: Vreemde talen productief en interactief gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties: schrijven en spreken, schriftelijke en mondelinge interactie

LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
Schrijven en schriftelijke interactie, spreken en mondelinge interactie (BN: creëren)			
4.	Spreken kunnen informatieve, opiniërende en prescriptieve mondelinge teksten produceren in functie van doelgerichte communicatie.	Voor de leerlingen relevante teksten zoals: <ul style="list-style-type: none"> • een voorbereide uiteenzetting, • instructies, • een presentatie van gedocumenteerde informatie, • een mededeling. Rond thema's uit het publieke, educatieve of professionele domein.	10,11 22,23,24,25,26
5.	Mondelinge interactie kunnen deelnemen aan mondelinge interactie in functie van doelgerichte communicatie.	Communicatieve situaties zoals: <ul style="list-style-type: none"> • vragen stellen en beantwoorden m.b.t. een leerstof, • onderdeel van schoolvakken, • een mening geven of oplossingen voor problemen, • uiteenzetten in een discussie, • informatie geven en/of vragen • aanspreken, begroeten, afscheid nemen, • voorstellen, • bedanken, • uitnodigen, 	13,14,15 22,23,24,25,26

		<ul style="list-style-type: none"> • zich verontschuldigen en reageren op verontschuldigingen, • belangstelling tonen, • informeren naar iemands gezondheid, • ... 	
6.	<p>passen voor spreken en/of mondelinge interactie volgende strategieën toe:</p> <ul style="list-style-type: none"> – het spreekdoel bepalen, – het doelpubliek bepalen, – voorkennis inzetten, – een spreekplan opstellen, – talige hulpmiddelen gebruiken, – tekstopbouwende elementen, tekstverbanden, structuuraanduiders gebruiken, – visuele ondersteunende elementen gebruiken, – gebruik maken van passend verbaal gedrag, – gebruik maken van passend non-verbaal gedrag, – zeggen dat ze iets niet begrijpen, – om verduidelijking of verdere uitleg vragen, – vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen, – iets aanwijzen om na te gaan of ze de gesprekspartner begrepen hebben, – sterkte-zwakke analyse uitvoeren van leerproces en –product, – leerproces en -product reguleren indien nodig. 	<ul style="list-style-type: none"> • Passend verbaal gedrag houdt o.a. in • het juiste register hanteren • actief luisteren • gesprekspartner laten uitspreken • Regulatiestrategieën zoals plannen, monitoren, evalueren, bijsturen, omgaan met feedback 	16
7.	<p>Schrijven</p> <p>kunnen schriftelijke informatieve en prescriptieve digitale en niet-digitale teksten produceren in functie van doelgerichte communicatie. Ze passen bij digitale productie de regels van de digitale wereld toe.</p>	<p>Voor de leerlingen relevante teksten zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een formele mail, • een verslag op basis van notities, • een tekst rond een gekend onderwerp, • een formulier invullen, • een instructie. 	<p>17,18,19,20</p> <p>22,23,24,25,26</p>

		<p>Rond thema's uit het persoonlijke, publieke, educatieve of professionele domein.</p> <p>Regels m.b.t. bv schadelijke inhoud, privacy, beveiliging van persoonlijke gegevens.</p> <p>Regels m.b.t. tekstopmaak, PowerPoint ...</p>	
8.	<p>Schriftelijke interactie</p> <p>kunnen deelnemen aan schriftelijke formele en informele communicatie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Voor de leerlingen relevante communicatieve situaties zoals: • een post op social media plaatsen, • reageren op een post, • correcte en respectvolle formele correspondentie via digitaal leerplatform, email, internet (netiquette), • digitaal samenwerken, communiceren en participeren. 	
9.	<p>Passen voor schrijven en schriftelijke interactie volgende strategieën toe:</p> <ul style="list-style-type: none"> – het schrijfdoel bepalen, – het doelpubliek bepalen, – de tekstsoort bepalen, – voorkennis inzetten, – gebruik maken van een model of voorbeeld, – gericht informatie ordenen en verwerken, – een schrijfplan opstellen, – talige hulpmiddelen gebruiken, – passende lay-out en afbeeldingen gebruiken, – tekstopbouwende elementen, tekstverbanden, structuuraanduiders gebruiken, 	<p>Regulatiestrategieën zoals plannen, monitoren, evalueren, bijsturen, omgaan met feedback.</p>	21

	<ul style="list-style-type: none"> – op correcte wijze citeren (bronvermelding, voetnoten), – de eigen tekst zorgvuldig nakijken, – sterkte-zwakke analyse uitvoeren van leerproces en –product, – leerproces en -product reguleren indien nodig. 		
Tekstkenmerken voor spreken, schrijven, mondelinge en schriftelijke interactie			
	Tekststructuur	<ul style="list-style-type: none"> – gepaste en herkenbare tekststructuur 	
	Woordenschat	<ul style="list-style-type: none"> – beheersing van een elementair repertoire bestaande uit <ul style="list-style-type: none"> – frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen – een beperkte waaier aan relevante thema's binnen persoonlijke, publieke, professionele en educatieve domein (zie cluster 3) – al kunnen lexicale beperkingen leiden tot herhaling, omhaal van woorden en tot moeite met formulering 	
	Grammatica	<ul style="list-style-type: none"> – beheersing van taalstructurele elementen uit cluster 3 – fouten komen voor maar begrip van de boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang 	
	Samenhang	<ul style="list-style-type: none"> – duidelijk herkenbare tekstverbanden 	
	Inhoud	<ul style="list-style-type: none"> – concreet tot vrij algemeen: persoonlijke, publiek, educatieve en professionele domein of specifieke inhoud (vakgebied) 	
	Zinsbouw	<ul style="list-style-type: none"> – beperkte mate van complexiteit 	
	Lengte	<ul style="list-style-type: none"> – vrij beperkt 	
	Register	<ul style="list-style-type: none"> – neutraal 	
	Specifiek voor schrijven en schriftelijke interactie	<ul style="list-style-type: none"> – duidelijk herkenbare tekstopbouw – gebruik tekstopbouwende elementen: titel, alinea – gepaste lay-out – spelling en leestekengebruik staan begrip niet in de weg 	

	Specifiek voor spreken en mondelinge interactie	<ul style="list-style-type: none"> – gepaste lichaamstaal – uitspraak is over het algemeen duidelijk te verstaan en begrip boodschap komt meestal niet in het gedrang ondanks mogelijke uitspraakfouten zoals die van minder vertrouwde klanken, woorden en invloed van andere talen – kan zich in korte uitingen verstaanbaar maken, ondanks duidelijke onderbrekingen, valse starts en herformuleringen – met behulp van ondersteunende middelen – ...	
--	--	---	--

3.2.3. Cluster 3: Kenmerken en principes van vreemde talen begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren.

LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
Domeinen, taalstructuren, communicatiemodel (BN: Toepassen)			
10.	kunnen bij het uitvoeren van hun taaltaken frequente woorden en woordcombinaties uit de volgende domeinen functioneel inzetten: <ul style="list-style-type: none"> – persoonlijke, – publieke, – professionele, – educatieve domein. 	<p>Zie volgende bronnen voor mogelijke woordvelden op de verschillende ERK niveaus:</p> <p>Voor Engels:</p> <p>https://www.eaquals.org/wp-content/uploads/EAQUALS_British_Council_Core_Curriculum_April2011.pdf</p> <p>Voor niveaus A2 en B1 zie vanaf p 10 en 11</p> <p>Voor Frans</p> <p>https://www.ciep.fr/sources/ressources/inventaire-linguistique-des-contenus-cles-des-niveaux-du-eccl/files/assets/basic-html/page-1.html#</p> <p>Voor niveaus A2 en B1 zie vanaf p. 57</p>	22
11.	kunnen gepaste strategieën inzetten om woordenschat te verankeren en te verruimen	<p>Methodieken om woordenschat te studeren, te kennen en in te zetten, zoals mindmaps, lijsten, flashcards ...</p> <p>Leeractiviteiten zoals selecteren, structureren, zich vragen stellen bij de</p>	

		leerinhoud, memoriseren, herhalen, relateren, toepassen.														
12.	kunnen bij het uitvoeren van hun taaltaken de belangrijkste regels en kenmerken van de taalsystemen functioneel inzetten .		23,24													
	<table><tr><th>Engels</th><th>Frans</th></tr><tr><td>Spelling van frequente woorden, woordcombinaties uit de domeinen</td><td>Spelling van frequente woorden, woordcombinaties uit de domeinen</td></tr><tr><td>Gebruik van kleine letters en hoofdletters (landen, regio's, inwoners, taal, bijvoeglijk naamwoord van geografische termen, aansprekingen)</td><td>Gebruik van kleine letters en hoofdletters (landen, regio's, inwoners, taal, bijvoeglijk naamwoord van geografische termen, aansprekingen)</td></tr><tr><td>Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp</td><td>Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp</td></tr><tr><td>Zelfstandige naamwoorden: getal</td><td>Zelfstandige naamwoorden: getal, genus</td></tr><tr><td>Bijvoeglijke naamwoorden: plaats, stellende trap, vergrotende trap, overtreffende trap</td><td>Bijvoeglijke naamwoorden: meervoud, vrouwelijk, plaats, stellende trap, vergrotende trap, overtreffende trap</td></tr><tr><td>Werkwoorden: gebruik van tijden en wijzen: infinitive, imperative, (past) participle; simple present, present continuous, simple past, present perfect, past perfect, simple future, going to future; gebruik van simple present en present continuous in de toekomst; Frequente regelmatige en onregelmatige werkwoorden, wederkerende werkwoorden, onpersoonlijke werkwoorden; 'do' om iets te benadrukken;</td><td>Werkwoorden: gebruik van tijden en wijzen : indicatif, impératif, infinitif, conditionnel, participe (passé); ind. présent, ind. passé récent, ind. passé composé, ind. imparfait, ind. futur proche, ind. futur simple, conditionnel présent, gebruik van wijzen na voegwoorden en werkwoorden Frequente regelmatige en onregelmatige werkwoorden, wederkerende werkwoorden, onpersoonlijke werkwoorden</td></tr></table>	Engels	Frans	Spelling van frequente woorden, woordcombinaties uit de domeinen	Spelling van frequente woorden, woordcombinaties uit de domeinen	Gebruik van kleine letters en hoofdletters (landen, regio's, inwoners, taal, bijvoeglijk naamwoord van geografische termen, aansprekingen)	Gebruik van kleine letters en hoofdletters (landen, regio's, inwoners, taal, bijvoeglijk naamwoord van geografische termen, aansprekingen)	Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp	Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp	Zelfstandige naamwoorden: getal	Zelfstandige naamwoorden: getal, genus	Bijvoeglijke naamwoorden: plaats, stellende trap, vergrotende trap, overtreffende trap	Bijvoeglijke naamwoorden: meervoud, vrouwelijk, plaats, stellende trap, vergrotende trap, overtreffende trap	Werkwoorden: gebruik van tijden en wijzen: infinitive, imperative, (past) participle; simple present, present continuous, simple past, present perfect, past perfect, simple future, going to future; gebruik van simple present en present continuous in de toekomst; Frequente regelmatige en onregelmatige werkwoorden, wederkerende werkwoorden, onpersoonlijke werkwoorden; 'do' om iets te benadrukken;	Werkwoorden: gebruik van tijden en wijzen : indicatif, impératif, infinitif, conditionnel, participe (passé); ind. présent, ind. passé récent, ind. passé composé, ind. imparfait, ind. futur proche, ind. futur simple, conditionnel présent, gebruik van wijzen na voegwoorden en werkwoorden Frequente regelmatige en onregelmatige werkwoorden, wederkerende werkwoorden, onpersoonlijke werkwoorden	
Engels	Frans															
Spelling van frequente woorden, woordcombinaties uit de domeinen	Spelling van frequente woorden, woordcombinaties uit de domeinen															
Gebruik van kleine letters en hoofdletters (landen, regio's, inwoners, taal, bijvoeglijk naamwoord van geografische termen, aansprekingen)	Gebruik van kleine letters en hoofdletters (landen, regio's, inwoners, taal, bijvoeglijk naamwoord van geografische termen, aansprekingen)															
Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp	Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp															
Zelfstandige naamwoorden: getal	Zelfstandige naamwoorden: getal, genus															
Bijvoeglijke naamwoorden: plaats, stellende trap, vergrotende trap, overtreffende trap	Bijvoeglijke naamwoorden: meervoud, vrouwelijk, plaats, stellende trap, vergrotende trap, overtreffende trap															
Werkwoorden: gebruik van tijden en wijzen: infinitive, imperative, (past) participle; simple present, present continuous, simple past, present perfect, past perfect, simple future, going to future; gebruik van simple present en present continuous in de toekomst; Frequente regelmatige en onregelmatige werkwoorden, wederkerende werkwoorden, onpersoonlijke werkwoorden; 'do' om iets te benadrukken;	Werkwoorden: gebruik van tijden en wijzen : indicatif, impératif, infinitif, conditionnel, participe (passé); ind. présent, ind. passé récent, ind. passé composé, ind. imparfait, ind. futur proche, ind. futur simple, conditionnel présent, gebruik van wijzen na voegwoorden en werkwoorden Frequente regelmatige en onregelmatige werkwoorden, wederkerende werkwoorden, onpersoonlijke werkwoorden															

		Modal verbs: have to, can, could, may, might, shall, should, will, would, must			
		Voornaamwoorden: persoonlijk, aanwijzend, bezittelijk, vragend, onbepaald, betrekkelijk, wederkerend, plaats van persoonlijk voornaamwoord	Voornaamwoorden: persoonlijk (als onderwerp en als lijdend en meewerkend voorwerp, met nadruk), aanwijzend, bezittelijk, vragend, onbepaald, betrekkelijk, wederkerend, en, y, plaats van persoonlijk voornaamwoord		
		Lidwoorden: bepaald, onbepaald	Lidwoorden: bepaald, onbepaald, samengetrokken, delend, vervanging door 'de' na hoeveelheid en ontkenning, 'de' voor bijvoeglijk + zelfstandig naamwoord in het meervoud, lidwoord bij lichaamsdelen, lidwoord (of geen lidwoord) bij landen		
		Genitiefvormen			
		Hoofd- en rangtelwoorden	Hoofd- en rangtelwoorden		
		Frequente bijwoorden op -ly	Frequente bijwoorden op -ment		
		Frequente voorzetsels (inz. bij geografische namen en transportmiddelen, tijd, plaats en richting) en voorzetselgroepen	Frequente voorzetsels (inz. bij geografische namen en transportmiddelen, tijd plaats en richting) en voorzetselgroepen		

		Manieren om nevenschikking en onderschikking uit te drukken	Frequente nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden		
		Bouw van enkelvoudige en samengestelde zinnen (nevenschikking, onderschikking)	Bouw van enkelvoudige en samengestelde zinnen (nevenschikking, onderschikking)		
		Question tags			
		Congruentie: onderwerp-persoonsvorm	Congruentie: onderwerp-persoonsvorm, bijvoeglijk naamwoord-zelfstandig naamwoord, voltooid deelwoord (met être, met avoir en COD)		
		Ontkennende, bevestigende zinnen, mededelende, vragende, bevelende, uitroepende zinnen	Ontkennende, bevestigende zinnen, mededelende, vragende, bevelende zinnen		
		Betrekkelijke bijzinnen (met that, who, whose, which, when, where, why)	Betrekkelijke bijzinnen (met qui, que, où)		
		Voorwaardelijke zinnen: the conditional	Voorwaardelijke zinnen: l'hypothèse/la condition (met si + ind. présent, si + ind. imparfait)		
13.	De leerlingen gebruiken kenmerken, mogelijkheden en principes van het communicatiemodel in functie van doelgerichte communicatie.		<ul style="list-style-type: none"> • Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel • Aspecten zoals:<ul style="list-style-type: none"> – tekststructuur, – taalgedragsconventies en registers.		13,25,26

3.3. Wiskunde

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
14.	rekenen met reële getallen.	<ul style="list-style-type: none"> • Symbolen $<$, $>$, $\leq$, $\geq$, $=$ • Rationale en irrationale getallen • Reëel getal als eindig of oneindig doorlopend decimaal getal, met of zonder repeterend deel • Getallenas • Eigenschappen, teken- en rekenregels van de bewerkingen met reële getallen • Principe van benaderen, afronden en schatten • Maken van berekeningen met en zonder ICT. Berekeningen zonder ICT zijn beperkt in omvang en complexiteit. <ul style="list-style-type: none"> > Berekenen van vierkantswortels en derdemachtswortels > Rekenen met machten met gehele exponent • Vergelijken en ordenen van getallen • Toepassen van benaderings-, afrondings- en schattingstechnieken 	8
15.	drukken bij een formule één variabele uit in functie van de andere.	<ul style="list-style-type: none"> • Omvormen van formules door gebruik te maken van <ul style="list-style-type: none"> > Eigenschappen van gelijkheden > Eigenschappen, teken- en rekenregels van bewerkingen 	9, 19
16.	lossen eerstegraadsvergelijkingen algebraïsch op.	<ul style="list-style-type: none"> • Algebraïsch oplossen van eerstegraadsvergelijkingen in één onbekende. Opgaven zijn beperkt in omvang en complexiteit. 	8

17.	lossen eerstegraadsvergelijkingen, eerstegraadsongelijkheden en stelsels van eerstegraadsvergelijkingen grafisch op.	<ul style="list-style-type: none"> Eerstegraadsvergelijking in één onbekende Stelsel van twee eerstegraadsvergelijkingen in twee onbekenden Het verband tussen <ul style="list-style-type: none"> > De oplossing(en) van een vergelijking van de vorm $f(x) = 0$ en de nulwaarde(n) van de functie f > De oplossing(en) van een vergelijking van de vorm $f(x) = g(x)$ en de gemeenschappelijke punten van de grafieken van de functies f en g > De oplossing(en) van een stelsel en de gemeenschappelijke punten van de overeenkomstige grafieken Met en zonder ICT. Opgaven zonder ICT zijn beperkt in omvang en complexiteit. <ul style="list-style-type: none"> > Grafisch oplossen van eerstegraadsvergelijkingen > Grafisch oplossen van stelsels van twee eerstegraadsvergelijkingen 	8, 9, 13, 19, 21, 23
18.	leggen het verband tussen verschillende representaties van een functie, met name tussen verwoording, tabel, grafiek en voorschrift.	<ul style="list-style-type: none"> Functie Functiewaarde Representaties van een functie en de onderlinge samenhang ervan: verwoording, tabel, grafiek, voorschrift 	9, 13, 19
19.	brenge met behulp van de grafiek, kenmerken van een functie in verband met de betekenisvolle situatie die door de functie beschreven wordt.	<ul style="list-style-type: none"> Kenmerken van een functie: nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen/constant, minimum/maximum, symmetrie, periode 	7, 8, 9, 13, 19

		<ul style="list-style-type: none"> • Bepalen van functiekenmerken a.d.h.v. een grafiek, met functioneel gebruik van ICT 	
20.	analyseren representaties en kenmerken van eerstegraadsfuncties.	<ul style="list-style-type: none"> • Eerstegraadsfunctie met voorschrift $f(x) = ax + b$ met $a \in \mathbb{R}_0$ en $b \in \mathbb{R}$ • Representaties van een eerstegraadsfunctie en de onderlinge samenhang ervan: verwoording, tabel, grafiek, voorschrift • Richtingscoëfficiënt, snijpunt van de rechte met de y-as: meetkundige betekenis en link met het voorschrift • Verbanden tussen grootheden: lineair verband, recht evenredig verband • Lineaire groei • Vergelijking van een rechte met gegeven richtingscoëfficiënt en door een gegeven punt • Richtingscoëfficiënt van een rechte door twee gegeven punten • Kenmerken van een functie: nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen • Met functioneel gebruik van ICT <ul style="list-style-type: none"> > Bepalen van de richtingscoëfficiënt > Opstellen van een vergelijking van de rechte <ul style="list-style-type: none"> # Met gegeven richtingscoëfficiënt en door een gegeven punt # Door twee gegeven punten > Teken van de rechte <ul style="list-style-type: none"> # Met gegeven richtingscoëfficiënt en door een gegeven punt # Door twee gegeven punten 	7, 8, 9, 13, 19

		<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van andere representaties van een eerstegraadsfunctie vanuit een gegeven representatie • Bepalen van functiekenmerken a.d.h.v. een grafiek • Bepalen van functiekenmerken a.d.h.v. het voorschrift • Gebruiken van eerstegraadsfuncties als model voor lineaire groei 	
21.	berekenen in $\mathbb{R}$ machten met rationale exponent, n-de machtswortels en logaritmen.	<ul style="list-style-type: none"> • n-de machtswortels ($n \in \mathbb{N} \setminus \{0,1\}$) • Machten met rationale exponent • Verband tussen machtsverheffing en worteltrekking • Logaritme met grondtal 10 • Verband tussen machtsverheffing en logaritme • Principe van benaderen, afronden en schatten • Maken van berekeningen met en zonder ICT. Berekeningen zonder ICT zijn beperkt in omvang en complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> > Berekenen van machten met rationale exponent > Berekenen van n-de machtswortels > Berekenen van logaritmen met grondtal 10 • Toepassen van benaderings-, afrondings- en schattingstechnieken 	8, 9, 13, 19
22.	hanteren modellen voor exponentiële groei.	<ul style="list-style-type: none"> • Representaties van exponentiële functies en de onderlinge samenhang ervan: verwoording, tabel, grafiek en voorschrift • Beginwaarde, groeifactor, groeipercentage 	7, 8, 9, 13, 19, 22

		<ul style="list-style-type: none"> • Exponentiële groei • Verschillen tussen lineaire en exponentiële groei • Teken van een grafiek met ICT, schetsen van een grafiek zonder ICT • Bepalen met functioneel gebruik van ICT van de beginwaarde, de groeifactor, het groeipercentage, de waarde na een bepaalde tijd, de tijd waarop een bepaalde waarde wordt bereikt. 	
23.	onderzoeken de verdeling van één grootte in een dataset in functie van de probleemstelling of onderzoeksvraag die aanleiding gaf tot de dataverzameling.	<ul style="list-style-type: none"> • Numerieke, categorische (geordende en niet-geordende) gegevens • Niet-gegroepeerde en gegroepeerde gegevens • Frequentietabel, absolute en relatieve frequentie • Klassen, klassenmidden • Staafdiagram, lijndiagram, histogram, boxplot • Informeel begrip van symmetrische of scheve verdeling, uitschieters, clusters • Rekenkundig gemiddelde, mediaan • Kwartielen, interkwartielafstand • Variatiebreedte, standaardafwijking • Analyseren en interpreteren van frequentietabellen, grafische voorstellingen, centrummaten en spreidingsmaten in functie van de probleemstelling of onderzoeksvraag 	7, 8, 9, 10, 13, 19, 21, 22, 23, 24
24.	onderzoeken kansen met behulp van boomdiagrammen en de wet van Laplace	<ul style="list-style-type: none"> • Kans • Boomdiagram • Wet van Laplace 	19, 21, 22, 23, 24

		<ul style="list-style-type: none"> • Het verband tussen relatieve frequentie en empirische kans • Bepalen van kansen d.m.v. redeneren aan de hand van een boomdiagram waarbij de achterliggende principes van de som-, de product- en de complementregel slechts impliciet aan bod komen 	
25.	lichten in relevante contexten het belang toe van representativiteit bij steekproeven voor het formuleren van statistische besluiten over een populatie.	<ul style="list-style-type: none"> • Steekproef • Populatie • Criteria voor representativiteit 	10, 11
26.	gebruiken de normale verdeling in authentieke contexten.	<ul style="list-style-type: none"> • Gemiddelde • Standaardafwijking als maat voor de spreiding, zonder formule • Normale verdeling • Normaal verdeelde kansvariabele • Gausskromme als idealisering van een klokvormig histogram • Grafische betekenis van gemiddelde en standaardafwijking van een normaal verdeelde kansvariabele in termen van de Gausskromme • Relatieve frequentie en kans als oppervlakte van een gepast gebied onder de Gausskromme • Grafisch beoordelen van de toepasbaarheid van het model van de normale verdeling bij gegeven data • Grafisch interpreteren van het gemiddelde en de standaardafwijking van een normale verdeling • Berekenen van kansen met ICT bij een normaal verdeelde kansvariabele 	7, 8, 10, 11, 13, 19, 21, 22, 23, 24

3.4.MAVO

3.4.1. Cluster 1: Economische en financiële competenties

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
Inleiding in de economische wetenschap			
1.	beschrijven de taak van de economische wetenschap.	De economische wetenschap	
2.	illustreeren het verschil tussen welvaart en welzijn.	Welvaart en welzijn	
3.	lichten het onderscheid tussen micro- en macro-economie toe.	Micro-en macro economie	
Consumentengedrag			
4.	verklaren aan de hand van voorbeelden de begrippen nut, preferentie en indifferentie.	Nut, preferentie en indifferentie	
5.	stellen aan de hand van cijfervoorbeelden de preferentieschaal en een indifferentiecurve grafisch voor.	Preferentieschaal - indifferentiecurve	
6.	stellen aan de hand van een cijfervoorbeeld de budgetlijn grafisch voor.	Budgetlijn	
7.	beoordelen aan de hand van een grafische voorstelling de optimale goederencombinatie van de consument.	Optimale goederencombinatie	
8.	stellen de gevolgen van een prijsverandering op de optimale goederencombinatie grafisch voor.	Gevolgen van een prijsverandering op optimale goederencombinatie	
9.	stellen de gevolgen van een inkomensverandering op de optimale goederencombinatie grafisch voor.	Gevolgen van een inkomensverandering	
10.	demonstreren grafisch hoe individuele vraagcurve tot stand komt.	Individuele vraagcurve opstellen	
11.	demonstreren grafisch hoe collectieve vraagcurve tot stand komt.	Collectieve vraagcurve opstellen	

12.	berekenen de prijselasticiteit van de vraag.	Prijselasticiteit van de vraag: berekenen	
13.	lichten de prijselasticiteit van de vraag aan de hand van een cijfervoorbeeld toe.	Prijselasticiteit van de vraag: toelichten	
Producentengedrag			
14.	stellen aan de hand van een cijfervoorbeeld de wet van de toe- en afnemende meeropbrengsten grafisch voor.	Wet van toe-en afnemende meeropbrengsten	
15.	lichten de wet van de toe- en afnemende meeropbrengsten toe aan de hand van een cijfervoorbeeld.	Wet van toe-en afnemende meeropbrengsten	
16.	stellen aan de hand van een cijfervoorbeeld de totale, gemiddelde en marginale kosten grafisch voor.	Totale, gemiddelde en marginale kosten	
17.	lichten het verloop van de totale, gemiddelde en marginale kosten toe aan de hand van een cijfervoorbeeld.	Totale, gemiddelde en marginale kosten	
18.	stellen aan de hand van een cijfervoorbeeld de totale, gemiddelde en marginale opbrengsten grafisch voor.	Totale, gemiddelde en marginale opbrengsten	
19.	lichten het verloop van de totale, gemiddelde en marginale opbrengsten toe aan de hand van een cijfervoorbeeld.	Totale, gemiddelde en marginale kosten	
20.	beoordelen de optimale productiegrootte van de producent door gebruik te maken van een grafische voorstelling.	Optimale productiegrootte	
21.	bespreken het verloop van de aanbodcurve aan de hand van een cijfervoorbeeld.	Verloop van de aanbodcurve	
Prijsvorming			
22.	lichten de prijsvorming bij volkomen concurrentie, monopolie en oligopolie toe.	Prijsvorming bij volkomen concurrente, monopolie en oligopolie	
De economische kringloop en de nationale rekeningen			

23.	stellen aan de hand van een economische kringloop de relaties tussen gezinnen, bedrijven, overheid en buitenland schematisch voor.	Gezinnen, bedrijven, overheid en buitenland	
24.	lichten economische aggregaten (BBP, BNP, Y) toe.	Economische aggregaten: BBP, BNP, Y	
25.	analyseren cijfergegevens m.b.t. de economische aggregaten en hun samenstelling.	Analyse economische aggregaten	
Het monetair beleid			
26.	illustreeren de rol van de ECB.	Rol en taken van de ECB	
27.	verklaren het ontstaan van inflatie.	Inflatie: ontstaan	
28.	verklaren gevolgen van inflatie.	Inflatie: gevolgen	
29.	verklaren manieren om inflatie te bestrijden.	Inflatie: bestrijdingsmiddelen	
Groei en conjunctuur			
30.	illustreeren het verschil tussen economische groei en conjunctuur.	Groei en conjunctuur	
31.	onderscheiden de fasen in de conjunctuurencyclus.	Conjunctuurencyclus	
Economie in de actualiteit			
32.	illustreeren gevolgen van actuele ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.	Zoals de invloed van trends, duurzaamheid, migratie, vergrijzing, globalisering, internationale context	
33.	illustreeren actuele ontwikkelingen in de sociale zekerheid.	Zoals de invloed van vergrijzing, pensioenen, groeipakket	
34.	lichten de invloed van inflatie toe.	Zoals op het loon, de huurprijs, de sociale uitkeringen, de spaartegoeden en de beleggingen	

3.4.2. Cluster 2: Digitale competentie en mediawijsheid

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
Digitale media en toepassingen gebruiken om te creëren, te participeren en te interageren.			
35.	gebruiken doelgericht en adequaat functionaliteiten van digitale infrastructuur en toepassingen om digitaal inhouden te creëren, te delen en te beheren. (transversaal)	Functionaliteiten en toepassing van digitale infrastructuur en toepassingen om bewerkingen uit te voeren in bestanden zoals tekst-, cijfer-, geluid-, grafische- en audiovisuele bestanden	
36.	gebruiken doelgericht en adequaat functionaliteiten van digitale infrastructuur en toepassingen om digitaal te communiceren, samen te werken en te participeren aan initiatieven. (transversaal)	Functionaliteiten en toepassing van digitale infrastructuur en toepassingen om bewerkingen uit te voeren in bestanden zoals tekst-, cijfer-, geluid-, grafische- en audiovisuele bestanden	
Verantwoord, kritisch en ethisch omgaan met digitale en niet digitale media en informatie.			
37.	beoordelen kritisch wederzijdse invloeden tussen enerzijds het individu en de samenleving en anderzijds media, digitale infrastructuur en digitale toepassingen. (transversaal)	Invloed van media, digitale infrastructuur en digitale toepassingen op het dagelijkse leven en de maatschappij, rol van media, digitale infrastructuur en digitale toepassingen in de beeldvorming van de werkelijkheid	
38.	passen regels van de digitale wereld kritisch toe. (transversaal)	Toepassing van privacyregels en die van anderen in de digitale wereld, van auteurs- en portretrecht, van ethische en sociaal aanvaardbare gedragsregels	

3.4.3. Cluster 3: Sociaal-relatieve competenties

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
Interpersoonlijke relaties opbouwen, onderhouden en versterken.			
39.	bewaken in interacties hun eigen fysieke en mentale grenzen. (transversaal)		
40.	houden in interacties rekening met de opvattingen, de fysieke en mentale grenzen en de emoties van anderen. (transversaal)	Betekenis, functie en variatie tussen personen zoals sociale, etnische, levensbeschouwelijke of filosofische achtergrond, seksuele geaardheid, gender, leeftijd, voorgeschiedenis	
41.	demonstreren hoe ze respectvol reageren tegen pest- en uitsluitingsgedrag. (transversaal)	Mechanismen, betekenis en impact ervan op anderen	
42.	demonstreren in informele en formele relaties de geschikte sociale vaardigheden. (transversaal)	Omgangsvormen in een informele en formele situatie zoals beleefdheidsvormen in spreken en schrijven, actief luisteren, smartphone-etiquette, gepaste kledij, geïnteresseerde houding	
43.	dragen in groepsactiviteiten actief bij aan de uitwerking van een gezamenlijk resultaat. (transversaal)	Groepsproces: fasen, opportuniteiten en valkuilen, criteria Rollen en gedrag van personen in groepsactiviteiten	

3.4.4. Cluster 4: Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven

LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
44.	onderzoeken de interactie tussen verschillende lagen van identiteiten. (transversaal)	<p>Het relationele en dynamische karakter van identiteiten en gerelateerde concepten zoals de sociale cohesie, de verbondenheid, de solidariteit, de discriminatie, het wij-zij denken, het mensbeeld en het wereldbeeld</p> <p>Strategieën om de interactie tussen de verschillende lagen van identiteiten te onderzoeken.</p>	
45.	hanteren strategieën om respectvol en constructief samen te werken in een diverse samenleving. (transversaal)	<p>Bouwstenen van strategieën zoals compromis, consensus, win-win-oplossingen, meningsverschil</p> <p>Strategieën om met vooroordeel, stereotypering, machtsmisbruik of groepsdruk om te gaan zoals zich informeren, zich bewust zijn van de gekleurdheid van de waarneming, kwesties bespreekbaar maken, negatieve aspecten benoemen, gepast reageren, zich tolerant opstellen</p> <p>Mechanismen achter onverdraagzaamheid of discriminatie zoals angst, wij-zij denken, groepsdruk, uitsluiting, ontmenselijking, zondebokmechanisme, stereotypering, polarisering, standplaatsgebondenheid</p>	

46.	hanteren aangereikte strategieën om op een geïnformeerde en beargumenteerde wijze in dialoog te gaan over maatschappelijke uitdagingen. (transversaal)	<p>Strategieën om met elkaar in dialoog te gaan zoals actief luisteren, creatief denken, zich inleven, respectvol en duidelijk uitkomen voor je mening.</p> <p>Strategieën om een eigen mening te onderbouwen</p> <p>Strategieën om drogredenen, inclusief het functioneren en de mogelijke impact ervan, te herkennen en te onderscheiden</p>	
-----	--	--	--

3.4.5. **Cluster 5: transversale doelstellingen op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid**

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
47.	beoordelen aspecten van gezondheidsgedrag binnen relevante leef- en leercontexten. (transversaal)	Aspecten van gezondheidsgedrag met betrekking tot mentale gezondheid en fysieke gezondheid	
48.	Reflecteren over de eigen emotieregulatie binnen relevante leef- en leercontexten. (transversaal)	Emotieregulatie zoals bij faalangst, stress, concentratie, agressie	

3.4.6. Cluster 6: Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn

LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
49.	De leerlingen illustreren het courante westerse historische referentiekader door gebruik te maken van structuurbegrippen, scharnierpunten en kenmerken van een periode.	<p>De zeven periodes van het courante westerse historische referentiekader: de prehistorie, het oude nabije oosten, de klassieke oudheid, de middeleeuwen, de vroegmoderne tijd, de moderne tijd, de hedendaagse tijd</p> <p>De drie dimensies van een inhoudelijk historisch referentiekader en hun interactie: tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen</p> <p>Structuurbegrippen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> – tijd zoals decennium, millennium, eeuw, jaar, tijdrekening, chronologie, periode, continuïteit, verandering, breuk, evolutie, revolutie, tijdsduur, korte en lange termijn. – ruimte zoals lokaal, regionaal, nationaal, (West-)Europees, westers en niet-westers, mondiaal, stedelijk en ruraal, continentaal en maritiem. – maatschappelijke domeinen: politiek, sociaal, cultureel, economisch. <p>Kenmerken en scharnierpunten eigen aan de 7 periodes van het courante westerse historische referentiekader.</p>	

		Lokale, regionale, nationale, mondiale verwevenheid en interactie.	
50.	De leerlingen vergelijken de courante westerse periodisering met een andere periodisering in tijd en ruimte.	<p>Bouwstenen van periodisering zoals afbakening op basis van een selectie van kenmerken en van gebeurtenissen, symbolische begin- en einddatum, constructie achteraf, cultuur</p> <p>Beperkingen van periodisering in tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen</p> <p>Gevolgen van periodisering zoals cultuurafhankelijke blik op het verleden, ruimtelijk beperkte blik, gebrek aan meerdere perspectieven, eigen samenleving als (morele) maatstaf</p>	
51.	De leerlingen vergelijken voor verschillende historische periodes kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen met inbegrip van interculturele contacten. (analyseren)	<p>Kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen uit historische periodes zoals de middeleeuwen, vroegmoderne tijd, moderne tijd en de hedendaagse tijd voor elk van de maatschappelijke domeinen: politiek, sociaal, cultureel en economisch</p> <p>Aard van de interculturele contacten zoals gelijke of ongelijke machtsverhouding, vreedzaam of gewelddadig contact, wederkerigheid of uitbuiting in het contact, cultuurvermenging of dominantie, stereotypering, wij-zij-denken</p> <p>Betekenisverschuiving van (historische) begrippen in de tijd</p>	

		Multiperspectiviteit	
--	--	----------------------	--

3.4.7. Cluster 7: Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn

LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
Personen, plaatsen, patronen en processen situeren op verschillende ruimtelijke schaalniveaus en tijdsschalen.			
52.	situeren personen, plaatsen, patronen en processen op relevante ruimtelijke schaalniveaus.	Stad, land, werelddeel, continent Coördinaten Patronen zoals klimaatzones, temperatuurzones Processen zoals migratiestromen, goederenstromen	
Plaatsbegrip hanteren om lokale, nationale en internationale gebeurtenissen in een geografisch kader te plaatsen.			
53.	analyseren aspecten van het ruimtegebruik op relevante ruimtelijke schaalniveaus.	Voorbeelden van lokaal, nationaal, internationaal ruimtegebruik in een geografisch kader Aspecten van ruimtegebruik zoals wonen, werken, recreatie, verkeer, natuur, toerisme Beïnvloedende factoren zoals demografie, politiek en beleid, economie, technologie Duurzaam ruimtegebruik	
Ruimtelijke patronen en processen aan het aardoppervlak verklaren als het resultaat van interacties tussen natuurlijke processen onderling, tussen menselijke processen onderling en tussen natuurlijke en menselijke processen.			
54.	beschrijven gevolgen van de beweging van hemellichamen.	Aardrotatie en aardrevolutie	

		Verband met dag en nacht Verband met de seizoenen Tijdzones	
Geografische methoden en technieken aanwenden om ruimtelijke patronen en processen te onderzoeken.			
55.	ontwerpen een plan in functie van duurzame ontwikkeling voor een plaats.	Aspecten van duurzame inrichting van de ruimte zoals nabijheid, bereikbaarheid, verweving, verdichting Draagkracht van de ruimte zoals verkeersdrukte, bebouwingsdichtheid, functieconflicten	
56.	gebruiken terreintechnieken en geografische hulpbronnen om ruimtelijke fenomenen en de gevolgen ervan te onderzoeken.	Terreintechnieken zoals survey, waarneming, oriënteren, kaartlezen, verkeersonderzoek Gebruik van geografische hulpbronnen zoals kaarten, atlas, bestemmingsplannen, luchtfoto's, weerbericht, online routeplanners, GIS-viewers	

3.4.8. Cluster 8: Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeendenken, informatieverwerking en samenwerken

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
Zichzelf als lerende begrijpen en positioneren ten aanzien van leren in het algemeen en van specifieke leerdomeinen.			
57.	beoordelen hun leeropvattingen en hun rol als lerende in functie van hun leerloopbaan. (transversaal)	Leeropvattingen Rol als lerende Leerloopbaan zoals opleidingen, levenslang leren Reflectievaardigheden	
58.	reflecteren over de impact van hun leeropvattingen en leerstrategieën en die van anderen in functie van bijsturing van hun leren in relatie tot de leerloopbaan. (transversaal)	Toepassing van verwerkingsstrategieën zoals reproductiegerichte verwerking, toepassingsgerichte verwerking, diepteverwerking met inbegrip van cognitieve leeractiviteiten zoals structureren, zich vragen stellen bij de leerinhoud, memoriseren, herhalen, selecteren, relateren, toepassen, inoefenen Toepassing van regulatiestrategieën zoals co-regulatie, zelfregulatie met inbegrip van regulatie-activiteiten zoals plannen monitoren, evalueren, bijsturen	
Geschikte (leer-)activiteiten, strategieën en tools inzetten om informatie digitaal en niet digitaal kritisch te verwerven, beheren en verwerken rekening houdend met het beoogde leerresultaat en –proces.			

59.	optimaliseren zoekstrategieën op basis van de bruikbaarheid en de betrouwbaarheid van digitale en niet-digitale bronnen om een informatievraag te beantwoorden. (transversaal)	<p>Toepassing van zoekstrategieën voor bronnen</p> <p>Toepassing van criteria om de bruikbaarheid en de betrouwbaarheid van bronnen kritisch te beoordelen</p>	
60.	gebruiken verklarende en oriënterende overzichten om informatie in een digitale en niet-digitale bron terug te vinden. (transversaal)	<p>Gebruik van verklarende overzichten zoals legende, schaal, oriëntatie van een kaart, determineertabel</p> <p>Gebruik van oriënterende overzichten zoals inhoudstafel, register, digitale en niet-digitale navigatietools</p>	
61.	vergelijken digitale en niet-digitale informatie uit meerdere bronnen op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid in functie van een informatievraag. (transversaal)	Toepassing van criteria om de bruikbaarheid, de correctheid en de betrouwbaarheid van informatie uit meerdere bronnen te vergelijken.	
62.	verwerken kritisch digitale en niet-digitale informatie uit verschillende bronnen tot een samenhangend en bruikbaar geheel rekening houdend met mogelijk tegenstelde informatie. (transversaal)	<p>Toepassing van gerichte leeractiviteiten om informatie kritisch te verwerken, begrijpen en onthouden</p> <p>Ontwikkeling van bruikbare gehelen</p>	
63.	zetten studievaardigheden strategisch in om zich leerinhouden eigen te maken. (transversaal)	<p>Toepassing van verwerkingsstrategieën in relatie tot het leerdoel</p> <p>Toepassing van leeractiviteiten</p> <p>Toepassing van regulatiestrategieën</p>	

64.	passen regels van bronvermelding toe bij het citeren, het parafraseren en het opmaken van een bibliografie. (transversaal)	Opmaak van een bibliografie Gebruik van bronvermelding bij het citeren en het parafraseren	
65.	stellen verwerkte informatie voor volgens een digitale en een niet-digitale presentatievorm rekening houdend met criteria van doeltreffendheid. (transversaal)	Toepassing van een digitale en een niet-digitale presentatievorm Toepassing van criteria om de doeltreffendheid van een presentatievorm te bepalen	
66.	beheren informatie digitaal en niet-digitaal op een efficiënte en effectieve manier. (transversaal)	Toepassing van digitale en niet-digitale ordeningstechnieken Toepassing van criteria voor een efficiënt en effectief informatiebeheer Opmaak van een zelfgekozen structuur	
Een (onderzoeks-)probleem (v)erkennen en een antwoord of oplossing zoeken gebruikmakend van geschikte (leer-)activiteiten, strategieën en tools.			
67.	formuleren, na analyse van een probleem, een onderzoeksvraag en mogelijke hypothesen. (transversaal)	Toepassing van criteria bij de formulering van een onderzoeksvraag en hypothesen Toepassing van principes van inductief en deductief redeneren Uitvoering van een probleemanalyse	
68.	voeren een geschikte onderzoekstechniek uit om digitale en niet-digitale gegevens te verwerven in functie van een onderzoeksvraag. (transversaal)	Toepassing van een onderzoekstechniek Toepassing van criteria voor het bepalen van een geschikte onderzoekstechniek	

69.	voeren een zelfgekozen en geschikte oplossingsstrategie uit in functie van een onderzoek of probleem. (transversaal)	<p>Toepassing van specifieke oplossingsstrategieën en specifieke vuistregels</p> <p>Toepassing van criteria om een geschikte oplossingsstrategie te bepalen</p>	
70.	formuleren een conclusie bij een onderzoeksvraag en een antwoord op hypothesen op basis van eigen onderzoeksresultaten. (transversaal)	<p>Gebruik van voorkennis</p> <p>Gebruik van de tijdens het onderzoek verworven informatie</p> <p>Toepassing van criteria bij het formuleren van een conclusie</p>	
Leeropvattingen, -proces en -resultaten reguleren.			
71.	beoordelen tussentijds en finaal hun leerproces en hun leerresultaat. (transversaal)	<p>Toepassing van evaluatiecriteria</p> <p>Toepassing van tijdsplanning en monitoring</p>	
72.	evalueren de impact van interne en externe factoren op hun leerresultaat en hun leerproces in functie van hun leerloopbaan. (transversaal)	Toepassing van een sterkte-zwakteanalyse	
73.	reguleren hun leeropvattingen, hun leerproces en hun leerresultaat aan de hand van geschikte strategieën. (transversaal)	<p>Toepassing van regulatiestrategieën</p> <p>Formulering van handelingsalternatieven</p> <p>Toepassing van criteria om de geschiktheid van strategieën te bepalen</p>	
Samen het leerproces vormgeven.			
74.	versterken hun vaardigheden van samen leren in functie van gedeelde leerdoelen. (transversaal)	Toepassing van een cyclus voor samen leren	

		Toepassing van regels, voorwaarden en hefbomen voor samen leren: leren en delen in groep, feedback geven en ontvangen Toepassing van leeractiviteiten Toepassing van regulatiestrategieën	
Domeinspecifieke terminologie, symbolen en voorstellingen hanteren.			
75.	gebruiken schooltaal en domeinspecifieke taal in functie van hun leerproces. (transversaal)	Gebruik van een register: school- en domeinspecifieke taal	

3.4.9. Cluster 9: Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
Opportunities zien en verkennen met behulp van een creatief denkproces.			
76.	genereren ideeën voor een uitdaging met een zelfgekozen techniek of methodiek. (transversaal)	<p>Identificatie en beschrijving met afbakening van een uitdaging aan de hand van aangereikte richtvragen</p> <p>Toepassing van een creatief denkproces: divergerende fase</p>	
De uitvoerbaarheid van ideeën onderzoeken, het inzetten van middelen tegenover doelstellingen afwegen en het gekozen idee realiseren.			
77.	evalueren de uitvoerbaarheid van ideeën rekening houdend met zelf geselecteerde criteria. (transversaal)	Toepassing van methodes om risico's in te schatten en af te wegen zoals best case- en worstcasescenario, SWOT, negatieve brainstorm	
78.	ontwikkelen doelstellingen voor het omzetten van ideeën in acties met een mogelijke meerwaarde op economisch, maatschappelijk of cultureel vlak. (transversaal)	Toepassing van een methode om doelstellingen te ontwikkelen zoals SMART	
79.	ontwikkelen stapsgewijs een product voor één of meerdere zelfbepaalde doelstellingen met een efficiënte en effectieve aanpak. (transversaal)	<p>Toepassing van planningstechnieken</p> <p>Efficiënte en effectieve inzet van hulpmiddelen</p> <p>Beroep doen op anderen</p> <p>Overtuiging van en samenwerking met anderen</p> <p>Evaluatie van de gerealiseerde doelstellingen</p>	

(Duurzame) keuzes maken, rekening houdend met gevolgen op korte en lange termijn.			
80.	maken onderbouwde en duurzame keuzes aan de hand van zelfbepaalde criteria en zelfbepaalde strategieën rekening houdend met de gevolgen van hun keuzes op korte en lange termijn en het perspectief van anderen. (transversaal)	<p>Afweging van keuzecriteria</p> <p>Bepaling en toepassing van keuzestrategieën</p> <p>Vermijden van veel voorkomende valkuilen bij het maken van keuzes</p>	
81.	onderzoeken het studie- en loopbaanaanbod rekening houdend met hun talenten en interesses enerzijds en met de arbeidsmarkt en de loopbaanperspectieven anderzijds in functie van een gefundeerde keuze. (transversaal)	<p>Toepassing van keuzestrategieën</p> <p>Interactie met anderen met betrekking tot studie- en loopbaanmogelijkheden, evoluties op de arbeidsmarkt, talenten en interesses</p>	

3.4.10. Cluster 10: Ontwikkeling van cultureel bewustzijn

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
82.	onderzoeken het maatschappelijk belang van kunst- en cultuuruitingen. (transversaal)	Maatschappelijk belang van kunst- en cultuuruitingen in diverse contexten zoals tijd, ruimte en economie	
83.	brenge aspecten van vormgeving in kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin die voorkomen). (transversaal)	Verbanden tussen kunst- en cultuuruitingen in tijd en ruimte en maatschappelijke contexten zoals jongerenculturen (urban dance), muziekculturen, festivalculturen, materieel en immaterieel erfgoed, tatoeages, dragen van sieraden en juwelen, eetculturen, modetrends, carnaval	

3.5.Lichamelijke opvoeding

LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
1.	organiseren hun beweegomgeving spontaan en samen aan de hand van planning, taakverdeling en het vervullen van verschillende rollen.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van een beweegomgeving (zoals veiligheid, logische opstelling materiaal ...) • Kenmerken van verschillende rollen (zoals aanvaller, verdediger, coach, scheidsrechter ...) • Kenmerken van verschillende bewegings- en sportcontexten (zoals verschillende spel- en sportsituaties ...) 	9, 11
2.	voeren onder begeleiding een conditieprogramma (uitvoeren, evalueren en bijsturen) uit.	<ul style="list-style-type: none"> • Conditieprogramma aan de hand van KLUSCE (aantal herhalingen, HF, duur van een inspanning ...) 	2, 6
3.	integreren gepaste bewegingen en correcte houdingen in werk- en dagelijkse leefomstandigheden.	<ul style="list-style-type: none"> • Ergonomische principes (rughygiëne) en technieken van zitten, staan en manutentie. 	7
4.	hanteren spontaan veiligheidsafspraken.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van veiligheidsafspraken (zoals doel van een afspraak, communicatie en naleven van veiligheidsafspraken, ...) 	3, 9
5.	maakt verantwoorde keuzes met het oog op een fysiek actieve levensstijl.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van een fysiek actieve levensstijl (zoals de bewegingsdriehoek ...) 	1
6.	kent de risico's van een sedentair leven en kan remediëren.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van sedentair gedrag (zoals richtlijnen met betrekking tot sedentair gedrag, risico's, preventie ...) 	8
7.	gaat kritisch om met de nevenverschijnselen van sport.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van maatschappelijke sportbeleving (zoals positieve en negatieve effecten, topsport, prestatiedruk, middelengebruik ...) 	13

8.	kan omgaan met fair play, winst, verlies, succes, faalangst en spanning.	<ul style="list-style-type: none"> Principes van bewegings- en sportparticipatie (zoals fairplay, omgaan met winst, verlies, succes, faalangst en spanning) 	10
9.	toont respect voor anderen.	<ul style="list-style-type: none"> Principes van respect (zoals aanvaarden van leiding, geweldloze communicatie ...) 	12
10.	draagt zorg voor kledij en materiaal	<ul style="list-style-type: none"> Principes van zorg dragen van kledij en materiaal. 	12
11.	heeft aandacht voor hygiëne en omgeving (milieu)	<ul style="list-style-type: none"> Hygiënische principes en omgaan met de omgeving 	12
12.	voeren gekende motorische vaardigheden uit op basis van lopen op een hoger beheersingsniveau	<ul style="list-style-type: none"> Kenmerken van het proces van lopen (zoals duur, intensiteit, verschillende contexten ...) 	4, 5
13.	voeren sprongvaardigheden uit op een inzichtelijke wijze in bewegingscombinaties, met en zonder toestellen, alleen of met anderen, op een hoger beheersingsniveau.	<ul style="list-style-type: none"> Kenmerken van springen (zoals aanloop, afstoot, sprong en landing, verschillende contexten ...) 	4, 5
14.	voeren motorische activiteiten uit waarbij het accent ligt op evenwicht, op een inzichtelijke wijze in bewegingscombinaties met en zonder toestellen, alleen of met anderen, op een hoger beheersingsniveau.	<ul style="list-style-type: none"> Kenmerken van evenwicht (zoals verschillende contexten, behouden en herstellen van evenwicht ...) 	4, 5
15.	voeren motorische activiteiten uit waarbij het accent ligt op hangen en steunen, op een inzichtelijke wijze in bewegingscombinaties met en zonder toestellen, op een hoger beheersingsniveau.	<ul style="list-style-type: none"> Kenmerken van hangen en steunen (zoals verschillende contexten ...) 	4, 5
16.	voeren motorische activiteiten uit waarbij het accent ligt op zwaaien en draaien, op een inzichtelijke wijze in bewegingscombinaties met en zonder toestellen, alleen of met anderen, op een hoger beheersingsniveau.	<ul style="list-style-type: none"> Kenmerken van zwaaien en draaien (zoals technieken, verschillende contexten ...) 	4, 5
17.	voeren motorische activiteiten uit waarbij het accent ligt op klauteren en klimmen, op een inzichtelijke wijze in bewegingscombinaties met en zonder toestellen, alleen of met anderen, op een hoger beheersingsniveau.	<ul style="list-style-type: none"> Kenmerken van klauteren en klimmen (zoals technieken, verschillende contexten, veiligheid ...) 	4, 5

18.	voeren gekende motorische vaardigheden uit op basis van meegaan, tegenwerken en veilig vallen op een inzichtelijke wijze in bewegingscombinaties, alleen of met anderen, op een hoger beheersingsniveau.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van meegaan, tegenwerken en veilig vallen (zoals technieken, verschillende contexten, veiligheid ...) 	4, 5
19.	voeren gekende motorische vaardigheden uit op basis van werpen en stoten op een hoger beheersingsniveau.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van werpen en stoten (zoals technieken, verschillende contexten, veiligheid ...) 	4, 5
20.	voeren motorische vaardigheden uit binnen doel- en terugslagspelen op een inzichtelijke wijze in bewegingscombinaties, met en tegen anderen.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van technieken van doel- en terugslagspelen (zoals verschillende contexten ...) 	4, 5
21.	voeren in eenvoudige en meer complexe situaties van een doelspel eenvoudige aanvallende of verdedigende strategieën uit.	<ul style="list-style-type: none"> • Strategieën in verband met aanval en verdediging van een doelspel 	4, 5
22.	voeren in eenvoudige en meer complexe situaties van een terugslagspel eenvoudige aanvallende of verdedigende strategieën uit.	<ul style="list-style-type: none"> • Strategieën in verband met aanval en verdediging van een terugslagspel 	4, 5
23.	Creëren een creatieve combinatie.	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerken van choreografie 	4, 5
24.	voeren bewegingsactiviteiten uit in verschillende beweegomgevingen.	<ul style="list-style-type: none"> • Omgevingsfactoren van een beweegomgeving (zoals bewegen in aquatisch milieu, in stedelijke omgevingen, in een natuurlijke omgeving ...) 	4

3.6.Nederlands

3.6.1. Cluster 1: Het Nederlands receptief zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

Beheersingsniveau: analyseren

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
1.	verruimen hun woordenschat	<ul style="list-style-type: none"> • Frequente en laagfrequente woorden • Woorden die verwijzen naar abstracte begrippen met inbegrip van schooltaal en voor de leerlingen relevante academische taal • Figuurlijk taalgebruik 	ET 1
2.	bepalen het onderwerp en de globale inhoud van geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.	<ul style="list-style-type: none"> • Voor de leerlingen relevante teksten zoals: 	ET 1
3.	bepalen wat de hoofdgedachte en de hoofdpunten zijn in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.	<ul style="list-style-type: none"> • teksten met studiedoeleinden, • probleemstellingen m.b.t. een leerstofonderdeel, • uiteenzettingen zoals hoorcollege, ook online, 	ET 1
4.	selecteren relevante informatie in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.	<ul style="list-style-type: none"> • informatieve teksten, inclusief schema's, tabellen, verslagen, hypertexten, 	ET 2
		<ul style="list-style-type: none"> • persuasieve teksten zoals een opiniestuk, een betoog, standpunten en meningen in probleemoplossende discussies, 	ET 7
		<ul style="list-style-type: none"> • administratieve teksten, inclusief formulieren. 	
5.	nemen notities voor eigen gebruik bij het lezen en beluisteren van teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.	<p>Voor de leerlingen relevante teksten zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teksten met studiedoeleinden, • probleemstellingen m.b.t. een leerstofonderdeel, 	ET 3 ET 7

		<ul style="list-style-type: none"> • uiteenzettingen zoals hoorcollege, ook online, • informatieve teksten, inclusief schema's, tabellen, verslagen, hyperteksten. 	
6.	kunnen persoonlijke notities verwerken in een overzichtelijk schema voor eigen gebruik in functie van doelgerichte informatieverwerking		ET 3
Strategische vaardigheden			
7.	<p>Strategische vaardigheden</p> <p>De leerlingen kunnen</p> <ul style="list-style-type: none"> • hun luister-, kijk- of leesdoelen bepalen, • het (de) tekstdoel(en) vaststellen, • hun voorkennis inzetten, • onderwerp en hoofdgedachte identificeren, • gericht informatie selecteren en ordenen, • bijkomende informatie vragen, • inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen, • de functie van bijgeleverde visuele informatie vaststellen, • feiten en meningen onderscheiden • informatie selecteren en gebruiken met behulp van verschillende informatiekkanalen. <p>Specifiek voor luister- en kijkvaardigheid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aandacht tonen voor het verbale en non-verbale gedrag van de spreker of gesprekspartner. 		ET 2 ET 3
8.	kunnen verschillende strategieën gebruiken om aan onbekende woorden betekenis toe te kennen.		ET 1

3.6.2. Cluster 2: Het Nederlands productief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

Beheersingsniveau: creëren

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
9.	produceren mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.	Teksten zoals <ul style="list-style-type: none"> • Instructies • presentaties van gedocumenteerde informatie, • activerende boodschappen. 	ET 3
10.	Strategische vaardigheden voor spreken: De leerlingen kunnen <ul style="list-style-type: none"> • het spreekdoel(en) bepalen; • zich een beeld vormen van hun publiek; • hun voorkennis inzetten; • naargelang van spreekdoel(en) en publiek: <ul style="list-style-type: none"> – gericht informatie selecteren en in een duidelijke vorm verwoorden; – hun taalgebruik aanpassen; – non-verbaal gedrag inschatten en inzetten. • inhouds- en vormconventies van de taal verzorgen, inclusief algemeen Nederlands en gepaste talige correctheid, • een kritische houding aannemen tegenover hun eigen spreekgedrag. 		ET 2 ET 3
11.	produceren schriftelijke teksten in functie van doelgerichte communicatie.	Teksten zoals <ul style="list-style-type: none"> • instructies, • schema's en samenvattingen van informatie en studieteksten, • gedocumenteerde en beargumenteerde teksten, • verslagen, • formele communicatie zoals bijvoorbeeld in contacten met medeleerlingen, leerkrachten en mentoren. 	ET 3

12.	Strategische vaardigheden: De leerlingen kunnen: <ul style="list-style-type: none"> • het schrijfdoel(en) bepalen, • hun bedoeld publiek bepalen, • hun tekstsoort bepalen, • hun voorkennis inzetten, • gericht informatie zoeken, ordenen en verwerken, • een logische tekstopbouw creëren met aandacht voor inhoudelijke en functionele relaties, • eigen tekst reviseren, • inhouds- en vormconventies van de taal verzorgen, • lay-out verzorgen, • correct citeren (bronvermelding), • gebruik maken van ICT, • hulpmiddelen gebruiken bij het schrijven/opstellen en de revisie van teksten bijvoorbeeld op het vlak van spelling van woorden.		ET 2 ET 3
-----	--	--	--------------

3.6.3. Cluster 3: Het Nederlands interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

Beheersingsniveau: creëren

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
13.	nemen deel aan schriftelijke en mondelinge interactie in functie van doelgerichte communicatie.	Communicatieve situaties zoals: <ul style="list-style-type: none"> • vragen stellen en antwoorden formuleren m.b.t. een leerstofonderdeel van schoolvakken, • standpunten/meningen of oplossingen voor problemen uiteenzetten en motiveren in een gedachtewisseling, discussie, (werk)vergadering, • deelnemen aan formele communicatie offline en online (zowel voor maatschappelijke als voor studiedoeleinden), • gevoelens in een gepast register uitdrukken en persoonlijke ervaringen presenteren. 	
14.	Strategische vaardigheden: De leerlingen kunnen <ul style="list-style-type: none"> • het gespreksdoel(en) bepalen, • zich een beeld vormen van de gesprekspartner(s), • hun voorkennis inzetten, • naargelang van gespreksdoel(en) en gesprekspartner(s): <ul style="list-style-type: none"> – gericht informatie selecteren en in een duidelijke vorm verwoorden; – bijkomende info vragen; – hun taalgebruik aanpassen; – non-verbaal gedrag inschatten en inzetten; • gespreksconventies hanteren om gesprekken te beginnen, te onderbreken, gaande te houden en af te sluiten, • adequaat reageren op de inbreng van gesprekspartner(s). • inhouds- en vormconventies van de taal verzorgen, inclusief algemeen Nederlands en gepaste talige correctheid, 		

	<ul style="list-style-type: none"> • een kritische houding aannemen tegenover hun eigen spreekgedrag. 		
--	--	--	--

3.6.4. **Cluster 4: Literatuur - De leerlingen verwoorden hun gedachten, gevoelens en beleving bij het lezen, beluisteren en bekijken van literaire teksten. Beheersingsniveau: Creëren**

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHouden	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
15.	De leerlingen kunnen: <ul style="list-style-type: none"> • hun tekstkeuze toelichten, • hun leeservaring verwoorden, • hun tekstkeuze en leeservaring documenteren. 	Literaire teksten <ul style="list-style-type: none"> • een leesdossier met aandacht voor tekstervarende aspecten 	
16.	kunnen informatie over literaire teksten verzamelen en gebruiken.	Informatiekanalen zoals: <ul style="list-style-type: none"> • bibliotheek, • websites. 	
17.	zijn bereid om literaire teksten te lezen, te bekijken en te beluisteren, en erover te spreken en te schrijven.	Bereidheid houdt in: <ul style="list-style-type: none"> • literaire teksten te lezen, • over hun eigen literaire ervaring met anderen spreken of erover schrijven; • hun literaire ervaring in hun persoonlijke en maatschappelijke context(en) plaatsen. 	

3.6.5. **Cluster 5: Kenmerken en principes van het Nederlands begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren. Beheersingsniveau: toepassen**

LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN	DECR. NR. CODE
De leerlingen			
18.	De leerlingen gebruiken het inzicht in de belangrijkste regels en kenmerken van het Standaardnederlands als taalsysteem ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.	<ul style="list-style-type: none"> Voor de vaardigheden relevante aspecten van woordleer, zinsbouw, vormcorrectheid, spellingconventies 	
19.	De leerlingen gebruiken kenmerken, mogelijkheden en principes van het Standaardnederlands als communicatiemiddel in functie van doelgerichte communicatie.	<ul style="list-style-type: none"> Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel Aspecten zoals: <ul style="list-style-type: none"> Tekststructuur Taalgedragsconventies en registers 	

4. Minimale materiële vereisten

4.1. MMV Algemeen

Voor de verschillende onderdelen van het leerplan beschrijven we hieronder de uitrusting van het lokaal.

- Gemakkelijk verplaatsbaar meubilair voor een communicatieve, flexibele klasopstelling en de mogelijkheid tot interactief werken.
- Lokaal dat voldoende verduisterd kan worden om een kwaliteitsvolle projectie toe te laten.

De didactische uitrusting wordt per onderdeel hieronder beschreven.

4.2. MMV Natuurwetenschappen

Extra m.b.t. de uitrusting van het lokaal

Het lokaal bevat minstens één werktafel voorzien van water en elektriciteit waar demoproeven en leerlingenproeven kunnen uitgevoerd worden. Een (grote vaste) demonstratietafel vooraan in de klas kan meestal enkel door alleen de leraar gebruikt worden en wordt eerder afgeraden. 1 of meerdere werkeilanden is een meer flexibele optie.

Het lokaal heeft voldoende werk- en lestafels voor leerlingen, voldoende opbergmogelijkheden, minstens één wasbak en nutsvoorzieningen voor de leerlingenpractica. Er is bij voorkeur een EHBO-set aanwezig in het lokaal. *Een labo is hier niet noodzakelijk.*

Indien er geopteerd wordt voor een labo: Leraren maken gebruik van de adviezen voor onderwijs in de COS-brochure van de werkgroep Chemicaliën Op School (KVCV - Sectie Onderwijs & Opleidingen). De aanbevelingen worden geformuleerd op het vlak van veiligheid, welzijn en milieuzorg in het schoollabo. (<https://www.kvcv.be/index.php/nl/secties/sectie-onderwijs-opleidingen>)

Chemicaliën worden opgeslagen in een daartoe voorziene ruimte met daartoe voorziene kasten, geschikt voor de veilige opslag van gevaarlijke stoffen en voorzien van de overeenkomstige gevarensymbolen). Een voorziening voor correct afvalbeheer dient ter beschikking (binnen de school) aanwezig te zijn.

Didactische uitrusting

Voor de leerlingen zijn er persoonlijke en collectieve beschermingsmiddelen beschikbaar.

Het leslokaal is uitgerust met voldoende materiaal om demonstratieproeven uit te voeren en didactisch materiaal om de lesinhoud toe te lichten.

Lijst ter beschikking met H- en P-zinnen en veiligheids-pictogrammen. Dit kan digitaal via de databank 'gevaarlijke stoffen'. (www.gevaarlijkestoffen.be) Het is aangeraden dat elke leerling hetzij op papier, hetzij digitaal een periodiek systeem der elementen ter beschikking heeft.

4.3. MMV Moderne vreemde talen

- Referentiewerken die in de klas kunnen worden gebruikt zoals (digitale) vertalende woordenboeken, eenvoudige (digitale) verklarende woordenboeken en (school)grammatica's.
- Audiovisuele infrastructuur: PC of laptop voor de leerkracht, internetverbinding, luidsprekers, scherm, multimediasprojector en dvd-speler indien niet geïntegreerd in PC of laptop.

- Toegang tot pc's, laptops of tablets voor de leerlingen.

4.4. MMV Wiskunde

Op niveau van de leerkracht

Een klaslokaal met:

- een computer/laptop met software waarmee statistiek kan gedaan worden, zoals bv. excel of geogebra;
- de mogelijkheid om kwaliteitsvol te projecteren (luidsprekers, scherm, multimediacprojector ...);
- de mogelijkheid om met een aanvaardbare snelheid het internet te raadplegen.

Op niveau van de klasgroep

- een tablet met wiskunde-apps en statistische app(s);
- een PC of een laptop of ... met software waarmee een statistisch onderzoek kan uitgevoerd worden, zoals Excel of Geogebra;
- de mogelijkheid om met een aanvaardbare snelheid het internet te raadplegen.

Op niveau van de leerling

Een (wetenschappelijk) rekentoestel, bij voorkeur met lijsten.

4.5. MMV MAVO en andere

- Toegang tot devices met internetverbinding (individuele toegang).
- Toegang tot tekstverwerking, rekenblad, presentatiesoftware met de mogelijkheid om met elkaar te delen & communiceren.
- Toegang tot audiovisuele projectie.

4.6. MMV LO

Algemene uitrusting lokalen

Om de eindtermen te realiseren dient de school de infrastructuur, materiële en didactische uitrusting ter beschikking te stellen, die beantwoordt aan de reglementaire eisen op het vlak van veiligheid, gezondheid, hygiëne, ergonomie en milieu.

Bijvoorbeeld:

- gemakkelijk verplaatsbaar meubilair voor een communicatieve, flexibele klasopstelling en de mogelijkheid tot interactief werken,
- lokaal voldoende verduisterd te worden om kwaliteitsvolle projectie toe te laten,
- gescheiden afvalcontainers voor correct afvalbeheer bepaald door de sleutelcompetentie.

Om de sleutelcompetentie digitale competentie en mediawijsheid te integreren in het curriculum dienen leslokalen uitgerust te zijn:

- met een computer met kwaliteitsvolle software en een voldoende snelle internetverbinding;

- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven.

Specifieke uitrusting lokalen voor de competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn/gezondheid

De basisuitrusting voor deze sleutelcompetentie bestaat uit een overdekte goed onderhouden binnenruimte met een aangepaste bevoering, voldoende groot en hoog met de nodige aandacht voor verluchting, verwarming en hygiëne. In de binnenruimte wordt er voldoende plaats voorzien om toestellen weg te bergen. Naast de binnenruimte zijn er ook buitenterreinen, aangepast aan de grootte van de leerlingengroep.

Er worden voldoende grote, afzonderlijke kleedruimtes voor jongens en meisjes met de mogelijkheid om zich te verfrissen.

Tijdens de lessen is er de mogelijkheid om te werken met (mobiele) apparaten voor kwaliteitsvolle weergave van audiovisueel materiaal. Er is steeds vlot toegang tot een EHBO-koffer

Didactische uitrusting

Vast materiaal

- Sportramen en/of wandrek
- Rekstokken en/of balken en/of trapezoïde
- Basketbaldoelen (binnen en/of buiten)

Los materiaal

- 1 plint per 8 leerlingen
- 1 bok per 8 leerlingen
- 1 springplank per 8 leerlingen
- 2 valmatten (landingsmatten)
- 1 lange mat
- 1 kleine antislipmat per 4 leerlingen
- 1 Zweedse bank per 6 leerlingen
- 4 hoogspringstaanders
- minivoetbaldoelen, handbaldoelen, volleybalinstallatie, badminton of tennisinstallatie
- opbergmateriaal (ballenwagen ...)
- ...

Klein materiaal

- Verschillende soorten ballen voor de verschillende balsporten (1 bal per 2 leerlingen.)
- Foamballen
- Medecinballen
- Tennisballen
- Badmintonracket + shuttle (1 per leerling) of tennismateriaal
- Toversnoeren (elastische springlijn)
- Springtouwen (1 per leerling)
- Verkeerskegels en/of markeringsschaaltjes (1 per 4 leerlingen)
- Partijvestjes (15)
- ...

Ander materiaal

- Up-to-date geluidsinstallatie
- Tablet
- EHBO-koffer
- Meetlint
- Chrono
- ...

4.7.MMV Nederlands

- Referentiewerken die in de klas kunnen worden gebruikt zoals (digitale) woordenlijsten en (digitale) woordenboeken
- Audiovisuele infrastructuur: PC of laptop voor de leerkracht, internetverbinding, luidsprekers, scherm, multimediaprojector en dvd-speler indien niet geïntegreerd in PC of laptop.
- Toegang tot pc's, laptops of tablets voor de leerlingen met een tekstverwerkingsprogramma.